

La realització dels drets dels infants, avui

Seminari commemoratiu del vintè aniversari de la Convenció sobre els Drets de l'Infant de les Nacions Unides

La realització dels drets de

Seminari commemoratiu del vintè an

sobre els Drets de l'Infant de les

dels drets dels infants,

de la Convenció sobre els Drets de l'Infan

els drets dels infants, avui s

versari de la Convenció sobre els Drets de

realit

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

treballs de la secció de filosofia i ciències socials, XLIII

del vintè aniversari de la Convenció sobre

**La realització dels drets
dels infants, avui**

**Seminari commemoratiu del vintè aniversari
de la Convenció sobre els Drets de l'Infant
de les Nacions Unides**

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
TREBALLS DE LA SECCIÓ DE FILOSOFIA I CIÈNCIES SOCIALS, XLIII

La realització dels drets dels infants, avui

**Seminari commemoratiu del vintè aniversari
de la Convenció sobre els Drets de l'Infant
de les Nacions Unides**

BARCELONA
2011

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

La **Realització** dels drets dels infants, avui : seminari commemoratiu del vintè aniversari de la Convenció sobre els Drets de l'Infant de les Nacions Unides. — (Treballs de la Secció de Filosofia i Ciències Socials ; 43)
Referències bibliogràfiques
ISBN 9788499650814
I. Cots, Jordi, 1927- ed. II. Institut d'Estudis Catalans
III. Col·lecció: Treballs de la Secció de Filosofia i Ciències Socials ; 43
1. Drets dels infants — Congressos 2. Adolescents — Drets civils — Congressos 3. Drets dels infants — Catalunya — Congressos 4. Adolescents — Drets civils — Catalunya — Congressos
342.7-053.2(467.1)(061.3)
342.7-053.6(467.1)(061.3)

L'edició d'aquesta obra
ha estat a cura de Jordi Cots i Moner,
membre de l'Institut d'Estudis Catalans

© dels autors de les ponències
© 2011, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició
Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: desembre de 2011
Tiratge: 250 exemplars

Text revisat lingüísticament per la Unitat de Correcció del Servei Editorial de l'IEC

Compost per Víctor Igual, SL

Imprès a Service Point FMI, SA

ISBN: 978-84-9965-081-4

Dipòsit Legal: B-40317-2011

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

Taula

Introducció, <i>per Jordi Cots i Moner</i>	7
La realització dels drets de l'infant, avui, <i>per Jordi Cots i Moner</i> Debat	9
Precisions sobre el concepte de <i>drets de l'infant</i> , <i>per Carlos Villagrasa i Alcaide</i> Debat	25
Resiliencia y derechos del niño <i>per Stefan Vanistendael</i> Debat	41
Conclusions i propostes	55
Participants en el Seminari	57

Introducció

JORDI COTS I MONER
Coordinador del Seminari

La Secció de Filosofia i Ciències Socials, per les disciplines que agrupa, era probablement la més apropiada per unir-se als molts actes i jornades que tot al llarg de 2009 se celebraren per commemorar el vintè aniversari de l'aprovació de la Convenció sobre els Drets de l'Infant de les Nacions Unides.

Aquesta Convenció, com és sabut, es va adoptar el 20 de novembre de 1989. Els treballs per a la seva elaboració havien durat deu anys. Va ser objecte d'una ràpida i massiva ratificació, que no suposà, en molts casos, una voluntat decidida d'aplicar-la. Després de vint anys, hi havia la percepció que la defensa dels drets dels infants perdia força. Això va produir, a escala mundial, tot un moviment per a una renovada mobilització entorn d'aquest text bàsic. Aquest moviment tingué un notable ressò a Catalunya; va donar lloc a esdeveniments de caràcter tècnic o sensibilitzador. I l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) volgué sumar-s'hi.

Tal com destacà el seu president en obrir el Seminari, no era la primera vegada que la Secció s'ocupava de temes d'infància. En aquesta ocasió organitzà el Seminari que, sota el títol de *La realització dels drets dels infants, avui*, es portà a terme el 13 de novembre de 2009. El Seminari, que convocà una vintena d'experts dels camps del dret, de la judicatura, de la pedagogia i de la pediatria, i tres càrrecs institucionals, volia contribuir a l'aplicació de la Convenció a la nostra realitat. Es tractava de conèixer l'abast real de la Convenció; les vicissituds per les quals va passar la seva elaboració i que han pogut dificultar després la seva utilització plena; precisar la noció de *drets de l'infant*, o considerar l'aportació del concepte de *resiliència* en la satisfacció dels drets de l'infant.

Les ponències, amb el subsegüent debat a què donaren lloc, van posar en relleu algunes de les situacions i falses percepcions que preocupen el que un autor anomena «el petit món dels drets de l'infant».

Perquè encara hi ha qui es demana si la Convenció només té força moral, i no s'arriba a acceptar del tot la universalitat i la indivisibilitat de les seves disposicions, no tan sols als països en via de desenvolupament, sinó també als països rics. Costa d'admetre que en la nostra realitat també hi ha vulneracions dels drets recollits a la Convenció. Alguns tòpics sobre la infància es traspassen a la Convenció. No s'és conscient de la veritable naturalesa de la vulnerabilitat dels infants. Tampoc no es coneix prou el seu contingut ni la seva significació. La universitat, amb comptades excepcions, no inclou els drets de l'infant en els seus plans d'estudi. Es té la impressió —matisada per una de les participants al Seminari— que la judicatura no la utilitza suficientment. Cal reconèixer un dèficit en l'exercici dels drets de participació. Es pot parlar d'una asimetria entre els drets dels adults i els drets dels infants, en tot el que això pot afectar la consideració de l'interès superior de l'infant. Un problema implícit en la Convenció radica en la dificultat d'acceptar que hi ha una categoria en la qual tots, adults i infants, som iguals, i d'aquí es derivarien les resistències que de vegades s'endevinen davant de la Convenció.

Amb aquests pressupòsits, el Seminari es desenvolupà través de les ponències i les intervencions dels participants, que es transcriuen a continuació en el mateix ordre amb què es van produir. El coordinador del Seminari prova, al final, d'esbossar-ne les possibles conclusions i propostes.

La realització dels drets de l'infant, avui

JORDI COTS I MONER

Membre de la Secció de Filosofia i Ciències Socials i exadjunt al Síndic de Greuges per a la defensa dels drets dels infants

L'objectiu del Seminari és afavorir l'aplicació i la utilització de la Convenció.

Fa vint anys que es va aprovar la Convenció, però, al meu entendre, encara no es coneix prou, no ha penetrat en el cos social, els tècnics d'infància no l'han feta seva, la classe jurídica no sol invocar-la i la universitat —amb comptades excepcions— no l'ensenya. Abans la van assumir les facultats de pedagogia que les de dret.

Tota norma jurídica té la seva història i les seves motivacions. Les vicissituds, algunes singulars, per les quals ha passat la Convenció poden explicar en part aquesta falta de coneixement i afecten la seva aplicació.

Plana encara, d'una manera difusa, la pregunta de si una convenció específica per als infants era necessària. Ja veurem d'on ve.

La commemoració del vintè aniversari de la Convenció hauria de contribuir a resoldre aquestes ambigüitats i obtenir que s'inscrigui, amb naturalitat, en la constel·lació de textos sobre drets humans. Hi ha una organització no governamental internacional que ha fet un esforç especial en aquest sentit. És el Bureau International Catholique de l'Enfance (BICE). Davant d'un cert estancament, d'una certa indiferència que li ha semblat observar en la promoció dels drets de l'infant, vint anys després de la seva proclamació, ha llançat una crida mundial a favor de la infància, que es va presentar públicament a Ginebra el 4 de juny de 2009.

Aquesta crida es va basar en quatre informes que anomenà *preses de posició* (és a dir, meitat notícia meitat compromís) respecte a la situació de la infància en quatre grans regions del món en les quals el BICE té implantació: Europa, l'Àsia, l'Àfrica i Amèrica Llatina.¹ No hi figuren ni els Estats Units ni Austràlia, però en

1. AJUNTAMENT DE BARCELONA, COMISSIÓ DE LA INFÀNCIA DE JUSTÍCIA I PAU I BUREAU INTERNATIONAL CATHOLIQUE DE L'ENFANCE, *20 anys de Convenció: La infància al món: 2009 Vintè Aniversari de la Convenció sobre els Drets de l'Infant*, 2009 (edició en CD).

canvi cal remarcar que hi ha Europa, que molts informes sobre la situació de la infància al món no creuen necessari incloure-la amb la falsa percepció que la infància europea ja gaudeix d'un nivell prou acceptable de benestar.

D'on vénen, doncs, aquests dubtes, aquestes reticències, fins i tot recels, o indiferència?

De fet, segons un dels millors estudiosos de la Convenció, Eugeen Verhellen, que més endavant tornarem a citar, no caldria una carta específica per als infants; bastarien els instruments ja existents, vigents. Però es considera, realment, que els infants hi són inclosos, es considera que són persones?

Aquesta és una pregunta pròpia d'un militant dels drets de l'infant, que sempre pot semblar que exagera. Ara bé, s'ha d'admetre que subsisteixen, ni que sigui d'una manera subliminal, massa tòpics sobre la infància, els quals, al seu torn, provoquen tòpics sobre la Convenció.

Per alguns, l'infant és el futur, és l'«encara no» (el «not yet», diuen els anglesos), o un adult en petit, i existeix, encara, un sentimentalisme difús que dificulta el coneixement de l'infant real. Costen d'acceptar les competències de l'infant, es desconeixen les necessitats reals de la infància. Potser de vegades s'ha fet un ús retòric de la Convenció. Però un veritable militant, com ho fou en el seu moment un Janusz Korczak, no cauria mai en una «admiració beata sense exigència».² Més aviat, en la història de l'elaboració dels textos de les Nacions Unides sobre drets de l'infant hi ha hagut sovint manca de rigor, manca de sentit jurídic, desconeixement de l'autèntica vulnerabilitat de l'infant. Es continua pensant, d'alguna manera, que la Convenció només té força moral i que no és un text universal.

LA DECLARACIÓ UNIVERSAL DELS DRETS DE L'INFANT DE 1959

I LA DECLARACIÓ DE GINEBRA

Centrem-nos, ara, en l'antecedent més directe de la Convenció, la Declaració Universal dels Drets de l'Infant de les Nacions Unides, de 1959.

Després de la Segona Guerra Mundial, les Nacions Unides van voler elaborar la seva pròpia carta dels drets de l'infant. Fins aleshores només es disposava de la Declaració de Ginebra, que la Societat de Nacions havia fet seva el 1924.

Els treballs per a aquesta Declaració de les Nacions Unides començaren el 1946, el mateix any que la Declaració Universal dels Drets Humans. Era un any significatiu: el 1946 s'havia creat el Fons Internacional de les Nacions Unides d'Auxili a la Infància (UNICEF), i l'Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura (UNESCO) i l'Organització Mundial de la Salut (OMS); l'Organització per

2. Philippe MEIRIEU, *El pedagog i els drets de l'infant: Història d'un malentès?*, Barcelona, Rosa Sensat, 2003, pròleg de Jordi Cots.

a l'Agricultura i l'Alimentació (FAO) era de 1945, i l'Organització Internacional del Treball (OIT) havia nascut amb el Tractat de Versalles. Però així com la Declaració de 1948 es va enllestir en dos anys, probablement gràcies a la personalitat del seu valedor, el jurista jueu francès René Cassin, la Declaració dels Drets de l'Infant en tardà tretze, a través de tres períodes: 1946-1948, 1950-1951 i 1957-1959. El Secretariat de les Nacions Unides encarregà la redacció del text a la Comissió d'Assumptes Socials, i li va proporcionar, a més de la Declaració de Ginebra, quatre cartes o declaracions, una dels anys trenta i tres més de 1942. Totes pertanyien al món occidental i portaven l'empremta de la concepció europea del benestar.

La Declaració de Ginebra havia estat obra personal de l'anglesa Eglantyne Jebb (1876-1928), que la redactà com a manifest per a l'acció de la primera organització no governamental d'infància, Save the Children. El seu text és original, no té precedents en cap altra declaració anterior de drets humans.

El Secretariat va plantejar aleshores tres possibilitats: reafirmar la Declaració de Ginebra original, amb alguna esmena secundària; una transformació de la Declaració de 1924, o una carta completament nova (era, aquesta última, la posició dels Estats Units). La Comissió d'Assumptes Socials es decantà per la segona opció, és a dir, una transformació de la Declaració de Ginebra.

Així es va iniciar el primer període, de 1946 a 1948. No semblava, de moment, que hi hagués massa entusiasme. La Declaració de Ginebra havia estat obra d'uns homes d'acció. Ara el to era més aviat burocràtic. La Unió Internacional de Protecció a la Infància (UIPE), per a la qual s'havia redactat la Declaració de Ginebra, i que va intervenir en els debats, considerava seva aquesta primera Carta de la Infància, i estava gelosa, sobretot, del seu llenguatge simple i concís, «aquella força», deia, «que recorda el llenguatge bíblic, allò que en definitiva la féu comprensible a tothom i d'una aplicació universal». Volia que les modificacions fossin mínimes. La Comissió d'Assumptes Socials va precisar el principi de la no-discriminació, i hi va afegir la valoració del medi familiar i l'exigència de la seguretat social. En aquest període ja es plantejà la qüestió, que tornarà a sortir sovint, de la conveniència d'una declaració o d'una convenció.

Tot quedà en suspens fins a 1950. En reprendre's els treballs i davant de la presència de la Declaració dels Drets Humans, es dubtà de la necessitat d'una declaració dels drets de l'infant distinta. El Secretariat de les Nacions Unides, en una resolució de 9 de febrer de 1950, recomanà que la Comissió aleshores anomenada «de Drets de l'Home» fos consultada sobre aquest punt, per bé que molts membres de la Comissió d'Assumptes Socials no ho consideraven oportú ni necessari. El que es temia és que l'adopció de declaracions destinades a protegir els drets de les diverses categories d'éssers humans, com els infants, els cecs, els vells —es deia—, arribés a afeblir la Declaració Universal dels Drets Humans, que s'anomenava «la principal». Hi havia divisió entre els delegats, però el delegat francès,

potser amb un deix rousseunià, allegà que no es poden comparar els drets de l'infant amb els dels vells o els cecs, ja que si tots els homes comencen per ser infants, no tots atenyen la vellesa o esdevenen cecs.

L'escull se superà, però sempre en restà alguna cosa. Personalment, estimo que la resistència, més corrent del que no sembla, a admetre *ombudsman* per als infants, pel temor que no perjudiqui el protagonisme de l'*ombudsman* general, que podríem anomenar *principal*, prové, en part, d'aquest plantejament.

També s'intenta justificar una declaració distinta invocant la «falta de maduresa física i mental» dels infants, expressió errònia que acabà figurant en el preàmbul del text definitiu aprovat el 1959, i fins i tot en el de la Convenció. Era un intent de trobar la vulnerabilitat pròpia dels infants enfront de la d'altres col·lectius d'éssers humans. I fins es parlà, en un moment donat, de «la condició jurídica particular dels infants», que potser s'acostava més a la veritat. Tot amb tot, es desconeixia la veritable vulnerabilitat dels infants, que és la seva dependència dels altres.

En començar el tercer període, de 1957 a 1959, un nou equip d'homes es fa càrrec del projecte, i el que pesà en l'esperit dels redactors foren els Pactes Internacionals de la Declaració Universal dels Drets Humans. Ara qui assumia l'encàrrec era la Comissió de Drets de l'Home. Els Pactes s'havien ultimat el 1955 (però van ser aprovats el 1966). La preocupació, aleshores, fou si s'havia d'elaborar directament un text amb força obligatòria. Els països de l'Est n'eren partidaris. Els països occidentals, i també la UIPE, no cal dir-ho, preferien un text de principis generals. I planaven encara determinats dubtes sobre la conveniència d'una declaració distinta. Al començament d'aquest període es reconegué que la coexistència de la Declaració dels Drets de l'Infant i la dels Drets Humans era perfectament concebible.

No s'estava preparat, encara, per a elaborar una convenció. Els països de l'Est ho volien; les seves propostes tenien l'estil de clàusules d'aplicació, cosa que conferí al text final un to més aviat feixuc. Però el que es pensava aquells dies sobre els drets dels infants ho impedia. Els debats del mes de maig de 1957 ho evidenciaven. És massa temptador reproduir literalment fragments de les actes de les sessions com per no fer-ho. Ho recollim dels treballs preparatoris de la Declaració de 1959, que són molt il·lustratius:³ «Encara que l'infant sigui un subjecte de dret,» deia el delegat francès, «per la naturalesa mateixa de les coses es veu en la impossibilitat d'exercir directament els seus drets i ha de fer-ho per mitjà dels altres: els adults, la família, o les associacions i els grups privats o públics que espontàniament s'ocupen d'ell. L'infant no és un subjecte de dret normal, no és un ciutadà com els altres.» I això era el que legitimava una declaració especial. També per a Israel, «els drets de l'infant difereixen dels de l'home en el fet que

3. Vegeu documents E/CN.4/SR., 555-558, de la Comissió de Drets de l'Home, corresponents a les sessions dels dies 8 i 9 d'abril de 1957.

l'infant posseeix un protector i un representant natural», els pares, «mentre que els adults estan obligats a cercar la protecció que necessiten en la legislació, en l'associació, en la defensa pròpia o en altres mitjans creats o reconeguts pels òrgans constitucionals». D'aquí que «la Declaració dels Drets de l'Home s'hagi de dirigir als Estats i la declaració dels drets de l'infant s'hagi de dirigir no sols als Estats sinó també i en particular a les persones a qui correspon la cura i la custòdia dels infants». Completant aquestes opinions, el delegat anglès, Sir Samuel Hoare, observà que «una dificultat particular estrema en el fet que mentre els drets humans, en la forma enunciada en la Declaració Universal, poden ser reclamats pels interessats, l'infant no coneix ni pot reclamar els seus drets, que han de ser preservats pel pare o el tutor». Per Sir Samuel Hoare resultava fins i tot discutible parlar de drets de l'infant en sentit jurídic. Puntualitzava que els principis proposats implicaven obligacions morals de la societat, dels pares o de l'Estat, no drets personals.

ELS ANYS SETANTA I L'ELABORACIÓ DE LA CONVENCIO

Així s'anava configurant, lentament, un discurs vàlid sobre els drets de l'infant. Diferents autors assenyalen els anys setanta com un moment de canvi en la consideració social de l'infant, i, per tant, en el reconeixement dels seus drets. «Als anys setanta», diu Eugene Verhellen,⁴ «encara es parlava poc sobre els infants com a posseïdors dels mateixos drets individuals que els altres, dels mateixos drets humans que els altres». El debat era si tenien dret a exercir-los de manera autònoma, i el concepte central era el de la *competència*. Tenir competències vol dir que els infants, d'acord amb l'edat, són capaços de comprendre una situació, de fer-se entendre i de prendre una decisió.

El professor Manfred Liebel⁵ parla del Moviment per a l'Alliberament dels Infants (Children's Liberation Movement, CLM) dels anys setanta i vuitanta, i explica que CLM s'oposa a qualsevol forma d'infantilització dels infants i que no n'hi ha prou amb una nova mirada sobre els infants i proclamar els seus drets, sinó que cal demanar què hauria de passar perquè els infants puguin exercir-los.

Per a la que fou la primera *ombudsperson* del món, la noruega Maalfrid Flekkoy, «entre 1959 i 1970 es va estendre i va augmentar la presa de consciència sobre els drets humans en general, i sobre els dels infants».⁶ En termes semblants

4. Eugene VERHELLEN, *La Convención sobre los Derechos del Niño: Trasfondo, motivos, estrategias, temas principales*, Amberes, Garant, 2002 (prefaci de Jordi Cots).

5. Manfred LIEBEL, «Entre protección y emancipación. Derechos de la infancia y políticas sociales», *Las Monografías del Experto* (Madrid, Universidad Complutense), núm. 1 (novembre 2006).

6. Maalfrid Grude FLEKKOY, «Els drets dels infants. Una perspectiva internacional. La Convenció de les Nacions Unides i la seva importància envers els infants», Coordinadora Catalana al Servei de

s'expressa Alfredo Carlo Moro, un dels creadors del Dret de Menors italià.⁷ Segons Moro, l'actuació dels jutges de menors italians afavorí aquesta visió.

Altrament, un estudi del Centre Internacional Innocenti, de l'UNICEF, de Florència, sobre la pobresa de la infància en països industrialitzats diu que «a principis de la dècada dels setanta existia el convenciment generalitzat que els problemes de la infantesa a les societats avançades estaven àmpliament resolts».⁸ Aquesta percepció podia facilitar aquest canvi en la consideració social de l'infant. També deia, però, que durant el període de 1975 a 1989 es pot parlar d'una minva i polarització en el benestar infantil i que els anys vuitanta es podia observar una relativa desatenció en comparació amb la dels vells.

No és casual que en aquest moment es decidís la reducció de la majoria d'edat civil, dels vint-i-un anys als divuit. Ho recomanava la Resolució (72)29, del Comitè de Ministres del Consell d'Europa, de 19 de setembre de 1972. Es fonamentava en les conclusions de la Cinquena Conferència de Ministres de Justícia, celebrada el 1968 a Londres. Es considerava, en aquesta Resolució, que la instrucció rebuda pels joves durant la seva escolaritat obligatòria i l'abundant informació de què disposaven els feia aptes més aviat de cara a les exigències de la vida.

I potser el més significatiu de la dècada dels setanta fou la celebració de l'Any Internacional de l'Infant (1979). Amb motiu d'aquest esdeveniment s'inicià l'elaboració de la Convenció. La iniciativa va provenir de Polònia. Però el delegat polonès, Adam Lopatka, amb una falta de sensibilitat jurídica que costa d'explicar, formulà, ja el 1978, una proposta que consistia a prendre el text literal de la Declaració de les Nacions Unides de 1959, afegir-hi les clàusules pròpies dels tractats internacionals i presentar-lo com a projecte de Convenció, amb el propòsit que s'aprovés en el decurs d'aquell Any Internacional.

Alguns països, en especial els de l'Est, s'hi adheriren sense cap reflexió crítica. Però altres, en general del món occidental, i quasi totes les organitzacions no governamentals (ONG), van manifestar que més valia esperar les aportacions de l'Any Internacional, però, sobretot, que «no era aconsellable elevar la Declaració a la categoria de Convenció» (Dinamarca), o bé que «la transformació pura i simple de la Declaració de 1959 en una Convenció, no constitueix una aportació tangible a la protecció de la infància» (Bèlgica). El mateix pensaven Àustria, l'Alemanya Federal, Suècia o Austràlia. Per exemple, Dinamarca al·legava que «la Declaració té la forma d'un manifest i, per això, no té la precisió i la claredat que es

⁷ L'Infant i Xarxa Europea d'Atenció a la Infància, Barcelona, 1991 (Conferència donada a Barcelona, l'estiu de 1991 en el marc de la Universitat Internacional Menéndez y Pelayo).

⁸ Alfredo Carlo MORO, *Il bambino è un cittadino*, Milà, Mursia, 1991.

⁸ Giovanni Andrea CORNIA, «Pobreza y privaciones de la infancia en los países industrializados: tendencias recientes y alternativas de política», *Innocenti Occasional Papers* (Florència, UNICEF Innocenti Research Centre), núm. 73 (març 1990).

requereixen per a la formulació de textos jurídics vinculants». «No sembla suficient limitar-se a copiar la Declaració de 1959», deia Holanda.⁹

L'error de Polònia era confondre el llenguatge en potencial d'una declaració i l'imperatiu d'una convenció. Convertir una declaració en una convenció és una operació molt delicada. Demana saviesa jurídica. Moltes de les aportacions dels països de l'Est a la Declaració de 1959 havien tingut el to de clàusules d'aplicació, ja s'ha dit. Potser l'equivocació de Lopatka, en part, ve d'aquí.

Més que res, si s'hagués acceptat la proposta de Polònia, *els infants s'haurien quedat sense drets civils*, perquè la Declaració de 1959 no en recollia. Tampoc no n'hi havia a la Declaració de Ginebra de 1924. Però no els podem fer retret d'això, ja que aleshores no havia arribat el moment dels drets civils. En canvi, molts punts de la Declaració dels Drets de l'Infant que, pels volts de 1929, formulà el malaguanyat pedagog polonès Janusz Korczak, eren ja una premonició de l'acceptació de drets civils per als infants.

Davant de les observacions que se li van fer, el representant de Polònia reelaborà el seu projecte, en el qual s'inclouïa (fou un suggeriment de França) un primer dret civil: «el dret a expressar l'opinió en els assumptes que atenyin la seva persona, i en particular el matrimoni, l'elecció d'ofici, el tractament mèdic, l'educació i l'esbarjo».¹⁰

Un grup de treball específic es responsabilitzà de la redacció del projecte de Convenció. Adam Lopatka actuà en tot moment de relator.

«Al principi, el procés era lent», ens diu un testimoni de qualitat al qual de seguida es farà referència. Hi havia «falta d'entusiasme i una absència singular de qualsevol sentit de la urgència. Pocs delegats governamentals havien estat preparats correctament i les organitzacions intergovernamentals estigueren escassament representades». A més, els primers temps les polèmiques Est-Oest eren encara molt animades. L'UNICEF només va intervenir-hi al final, amb uns comentaris sobre la revisió tècnica del projecte. Aquestes observacions provenen de Nigel Cantwell, aleshores secretari general de Défense des Enfants International, contingudes en una conferència que donà a Barcelona el febrer de 1989.¹¹

9. Documents de la Comissió de Drets Humans, E/CN.4/1324, de 27 de desembre de 1978, i addicions 1 i 2, d'1 i 14 de febrer de 1979. Altrament, tots els antecedents de la redacció de la Convenció es troben reunits en el recull elaborat per Sharon DETRICK, Jaap DOEK i Nigel CANTWELL, *The United Nations Convention on the Rights of the Child: A guide to the «Travaux Préparatoires»*, Dordrecht, Boston, Londres, Martinus Nijhoff, 1992. També els ha recollit UNITED NATIONS OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS i SAVE THE CHILDREN SWEDEN, *Legislative history of the Convention on the Rights of the Child*, Nova York, Ginebra, United Nations, 2007.

10. Document de la Comissió de Drets Humans E/CN.4/1349, de 10 d'octubre de 1979.

11. Nigel CANTWELL, «La participación de las ONG en la redacción de la Convención sobre los Derechos del Niño», conferència impartida en el II Congrés d'Educació per a la Pau, organitzat per Justícia i Pau, els dies 24-26 de febrer de 1989 (text no editat, facilitat per l'autor).

Davant l'estancament dels treballs, el 1983 tres organitzacions no governamentals es posaren d'acord per impulsar la redacció del projecte: la mateixa Défense des Enfants International, el Bureau International Catholique de l'Enfance i Rädde Barnen —la Save the Children sueca. Van constituir un Grup Ad Hoc, sota la presidència de Défense des Enfants.

Una de les principals aportacions d'aquest Grup Ad Hoc d'ONG va ser l'obligació dels estats de fer conèixer als infants els drets que conté la Convenció, el que després es va convertir en l'article 42. Podria semblar, a primera vista, una aportació poc significativa, però suposa una nova actitud envers els infants: era la primera vegada que els infants eren considerats, per la comunitat internacional, persones amb dret a rebre informació sobre els seus drets. Altres aportacions de les ONG van ser: l'eliminació de les pràctiques tradicionals contra la salut, l'infant en els conflictes armats, els càstigs corporals a les escoles. Finalment, el Grup Ad Hoc obtingué dels estats la preparació dels seus delegats i la fixació d'una data límit per acabar els treballs de redacció.

La redacció de la Convenció va durar deu anys. Podríem distingir els blocs d'articles que s'anaren aprovant cada any: el 1981, tres dels *drets principals*: l'interès superior de l'infant, el principi de no-discriminació i l'opinió de l'infant; el darrer dret principal, el dret a la vida, no es discutí fins a 1988. El 1982, s'abordà l'ambient familiar, l'adopció de mesures alternatives quan l'entorn familiar falla. El 1983, el bloc sobre la separació familiar, la reunificació familiar i els trasllats il·lícits d'infants. El 1984, dos drets civils importants: la llibertat de pensament, consciència i religió i l'accés a una informació adequada; també la qüestió dels maltractaments. El 1985, alguns dels més característics drets socials: la salut, l'educació, l'esbarjo i el joc. El 1986, el treball infantil, la justícia juvenil i l'infant en els conflictes armats. El 1987, l'explotació dels infants i els infants en situacions extremes. I el 1988, els altres tres drets civils: la llibertat d'expressió, la llibertat d'associació i la protecció de la vida privada; també el que va esdevenir l'article cinquè, sobre l'orientació paterna en l'exercici dels drets, que venia a compensar, en certa manera, la prevenció que pogués provocar la presència de drets civils tan evidents. Un cop aprovada la Convenció, el Comitè dels Drets de l'Infant, a fi d'ajudar els estats a formular els seus informes sobre l'aplicació de la Convenció, va fer una reordenació dels articles del text, amb un sentit més lògic.¹²

Els drets civils es van incorporar al text amb parsimònia, i la justificació per a incloure'ls-hi era, de vegades, una mica singular. De fet, les propostes de drets

12. El Comitè dels Drets de l'Infant de Ginebra, amb l'objectiu de facilitar als estats l'elaboració dels informes sobre l'aplicació de la Convenció que li han de presentar periòdicament, va fer una redistribució dels articles de la part dispositiva que tenen una presentació més lògica del contingut del text. És el document CRC/C/5, de 5 d'octubre de 1991.

civils per als infants provenien, pràcticament sempre, de països occidentals. En determinades ocasions hi hagué l'oposició d'algun país de l'Est. Així, en el debat de l'article 12, sobre l'opinió de l'infant, hi van intervenir bàsicament Austràlia, Dinamarca i els Estats Units.¹³ De cara al que esdevingué l'article 17, sobre l'accés a una informació adequada, la proposta inicial de Polònia tenia un caràcter més aviat negatiu, de protecció contra la influència nociva dels mitjans de comunicació; van ser països occidentals els que demanaren una formulació més positiva, com així resultà. La llibertat de pensament, consciència i religió fou una proposta dels Estats Units, i en el debat intervingueren el Canadà, Suècia, Dinamarca, Finlàndia i Noruega.¹⁴ Finalment, els tres últims drets civils, llibertat d'expressió, llibertat d'associació i protecció de la vida privada, es degueren a propostes dels Estats Units. Es va dir que «la idea d'incloure drets civils i polítics en el projecte de Convenció va ser per reforçar la protecció dels infants». Es tractava de «la protecció enfront de l'Estat, no enfront dels pares, germans o tutors». Altrament, calia salvaguardar els legítims drets dels pares i tutors (per això es va aprovar el que esdevingué l'article cinquè, sobre l'orientació paterna); també calia preservar l'equilibri entre els drets dels infants i els de la família, i el text dels articles havia d'estar en consonància amb els Pactes Internacionals de Drets Econòmics, Socials i Culturals i de Drets Civils i Polítics de 1966. En definitiva, la Convenció havia d'estar d'acord amb les disposicions dels pactes. Al final del debat d'aquests articles, alguns delegats, com els del Senegal, Egipte i el Marroc, es queixaren que «no s'havien tingut en compte les preocupacions dels països en via de desenvolupament i que això afectava l'equilibri del projecte, que *no reflectia la universalitat desitjable*».¹⁵

DESPRÉS DE L'APROVACIÓ DE LA CONVENCIÓ

La Convenció tingué una ratificació ràpida i massiva. Ha estat segurament el tractat internacional de drets humans més àmpliament ratificat. Hem de demanar-nos, però, si totes les ratificacions van obeir a una voluntat lleial d'aplicar-la i complir-la. En alguns casos es podria parlar de lleugeressa. Eugene Verhellen remarca, amb una certa ironia, que, en un determinat moment i país, els infants han tingut més drets que els adults, davant la cautela amb què s'han ratificat els Pactes de 1966.

13. Document E/CN.4/L.1575, de 17 de febrer de 1981, de la Comissió de Drets Humans.

14. Documents E/CN.4/1982/L.41, de 8 de març de 1982, de la Comissió de Drets Humans, començament de la discussió de l'article 17 de la Convenció, i E/CN.4/1984/71, de 23 de febrer de 1984, quarantè període de sessions en què es va acabar de discutir l'article 17 i es va debatre l'article 14.

15. Document E/CN.4/1988, de 6 d'abril de 1988, de la Comissió de Drets Humans, quaranta-quatrè període de sessions, en les quals es van tractar els articles 13, 15 i 6.

De cara a l'aplicació de la Convenció, es produeix una dificultat per acceptar la universalitat i la indivisibilitat dels articles del seu text. Maalfrid G. Flekkoy, ja citada, ho va formular d'una manera explícita. «La Convenció és comprensiva, diu, en el sentit que descriu els drets dels infants com a indivisibles i que es reforcen mútuament», però «els representants dels països en via de desenvolupament han reivindicat que alguns drets dels infants són més importants que uns altres. Diuen que el dret a la supervivència ha d'estar garantit abans de començar a parlar de drets de participació», i afegia: «Estan confonent drets.» Però és un error molt estès, del qual nosaltres mateixos no ens hem escapat: en la cronologia de les lleis catalanes d'infància primer s'ha abordat la infància en risc; s'ha tardat molt de temps a proposar una veritable llei comprensiva. Això perjudica l'aplicació de la Convenció.

En certa manera, van caure en el mateix error les dues cimeres mundials que es van celebrar a Nova York el 1990 i el 2002 a fi de promoure l'aplicació de la Convenció. La primera va posar més èmfasi en els drets socials i la segona, en els drets civils.

Les febleses mateixes de la Convenció poden disposar negativament a la seva utilització. Eugene Verhellen¹⁶ distingeix tres supòsits dins dels quals és possible enquadrar els drets que conté: 1) *Declaracions vinculants*: disposicions que s'aplicaran especialment en aquells països que reconeixen l'efecte directe de la Convenció. La naturalesa vinculant del text apareix en expressions com «reconèixer», «respectar», «assegurar» o «garantir», i es tracta, especialment, dels drets civils. 2) *Declaracions d'intencions*: disposicions que contenen expressions tals com «promoure», «animar», «intentar». 3) *Mesures apropiades*: quan parla de «mesures legislatives i administratives», o «mesures apropiades», per referir-se bàsicament als drets socials.

La confusió de drets de què parlava Maalfrid G. Flekkoy es pot donar, però, en ambdues direccions. Vull dir que a Europa, posem per cas, davant de la percepció que els nostres infants ja gaudeixen d'un alt grau de benestar, no cal esgrimir la Convenció per promoure els seus drets. Quan, el 1981, es discutia a Noruega la creació de la figura d'un *ombudsman* per als infants, molts pensaven que no era necessària davant del nivell de vida envejable dels infants noruecs; mentre que a Costa Rica, que molt aviat va voler seguir el camí de Noruega, deien que era una figura massa sofisticada per a ells.

I encara podríem preguntar-nos si els drets de l'infant no són una invenció europea;¹⁷ és a dir, si la Convenció no afavoreix un concepte d'infància europeu-occidental. Ja hem vist com alguns delegats de països en via de desenvolupament

16. Eugene VERHELLEN, «Valor normativo de la Convención», a *La Convención sobre los Derechos del Niño: Trasfondo, motivos, estrategias, temas principales*, Amberes, Garant, 2002, p. 102 i s.

17. Jordi COTS, «Los derechos de la infancia, ¿una invención europea?», *Revista de Servicios Sociales y Política Social*, núm. 84 (2008), p. 173-188.

negaven la universalitat del text. Les propostes de drets civils provenien del món occidental. Contradictòriament, s'acusa Europa de prioritzar els principis de protecció per davant dels de participació.

El Consell d'Europa, l'Any Internacional de l'Infant, va adoptar la Recomanació 874, de 4 d'octubre de 1979, per la qual es volia substituir la noció de *autoritat paterna* per la de *responsabilitat paterna*, i que l'infant es considerés un membre distint de la família. Hi hagué tot un moviment per a la democratització de la família, cosa que afavoria el reconeixement de les competències dels infants. Un cop aprovada la Convenció, el Consell d'Europa adoptà la Recomanació 1121, d'1 de febrer de 1990, que es considerarà agosarada pel fet que afirmés que els infants «a més del dret de ser protegits, tenen drets que ells mateixos poden exercir de manera independent, fins i tot contra la voluntat dels adults». Aquest moviment durà fins a 1996, i es va reprendre, per bé que amb moderació, amb motiu de la Cimera Mundial de Nova York de 2002. Europa no ha sabut aprovar una convenció sobre els drets de l'infant pròpia, com en un determinat moment es va pretendre —a part que no calia.

Cal dir que els països en via de desenvolupament han sabut utilitzar molt millor la Convenció com a instrument de canvi. N'és una prova el conjunt de «preses de posició» suscidades pel Bureau International Catholique de l'Enfance, com una contribució a l'aniversari que aquest 2009 celebrem.

L'APLICACIÓ DE LA CONVENCIÓ A CATALUNYA

Catalunya, com és prou sabut, no pot ratificar tractats internacionals. Però el 7 de març de 1991 aprovà la Resolució 194/III sobre els drets de l'infant, la qual, en el fons, era la manera de fer-se seva la Convenció. El 23 de novembre de 1990 havia tingut lloc al Palau de la Generalitat un acte d'adhesió a la Cimera Mundial de Nova York celebrada el setembre anterior.

La història de la infància al Parlament no és especialment brillant. El dia que es va aprovar la Resolució 194/III, es va demanar la creació d'«una comissió de caràcter permanent, de legislatura, d'impuls i seguiment de les polítiques per a la infància» (*Diari de Sessions*, sèrie C, núm. 206 (7 març 1991), p. 4047). Aquesta Comissió no es va crear. El 14 de novembre de 2007, es va acordar, en canvi, establir una subcomissió, depenent de la Comissió de Benestar i Immigració, després de rebatre una proposta sobre la creació d'una comissió específica d'infància (*Diari de Sessions*, sèrie P, núm. 34 (14 novembre 2007), p. 90). Aquesta subcomissió ha estat pràcticament inactuant.

Una iniciativa de rellevància fou l'adopció de la Resolució 137/II, sobre els maltractaments infligits als menors, adoptada el 15 d'octubre de 1987. Aquesta resolució demanava impulsar una investigació sobre els maltractaments a infants

a Catalunya, propostes normatives, mesures de coordinació i l'adscripció al Síndic de Greuges, com a adjunt, d'un defensor dels drets dels infants. En compliment d'aquestes conclusions es va dur a terme una estudi molt complet sobre els maltractaments a Catalunya, i el 29 de novembre de 1989, després de moltes vicissituds, es modificà la Llei del Síndic per introduir-hi la figura de l'adjunt per a la defensa dels drets de l'infant. Però aquest adjunt no es nomenà fins al maig de 1997. El síndic Cañellas era de l'opinió que en aquest nomenament influí el desgraciat cas Dutroux, sobre abusos de menors, que tant d'escàndol havia produït a Bèlgica. Altrament, aquesta figura no sempre va ser ben compresa. Per a una personalitat política d'aquell moment, la seva funció ja era coberta per la Direcció General d'Atenció a la Infància.

L'edició i la divulgació del text de la Convenció ha estat, en general, obra d'organitzacions governamentals, que ho han fet pel seu compte o han assessorat l'Administració o el mateix Parlament. En aquest sentit, s'ha de dir que la primera traducció que se'n féu al català és deguda al Centre UNESCO de Catalunya, podem citar les edicions de la Comissió de la Infància de Justícia i Pau, de Rosa Sensat i, més recentment, de la Delegació de Barcelona de la Save the Children.

Catalunya no va enviar cap representant a la Cimera Mundial de Nova York de 1990. I només n'hi anà un a la de 2002. En aquest sentit, s'hauria de parlar, fins ara, d'una falta de sentit internacional. Ha costat d'acceptar la necessitat de disposar en català de textos internacionals d'infància. L'edició del document final de la Cimera Mundial de 2009 i la d'una de les observacions clau del Comitè dels Drets de l'Infant (la núm. 5, sobre mesures generals d'aplicació) comptà amb la col·laboració de l'Ajuntament de Barcelona.

S'ha demanat insistentment que l'Administració catalana, actuant amb sentit d'estat, se sentís directament interpellada pel Comitè dels Drets de l'Infant i realitzés periòdicament informes sobre l'aplicació de la Convenció a Catalunya. L'Administració catalana ha de contribuir a l'informe que l'Estat espanyol ha de presentar al Comitè. El material que reuneix amb aquest motiu podria constituir la base d'aquest informe, el qual seria d'un gran interès com a suport de les nostres polítiques d'infància. Per una resolució de 17 de febrer de 2009, adoptada en el si de la Comissió de Benestar i Immigració del Parlament, s'instà el Govern a accelerar els treballs per a l'elaboració d'aquest informe (vegeu el *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya* [BOPC], del 20 de juliol de 2009, p. 96, «Control del compliment de la Resolució 390/VIII, sobre l'elaboració d'un informe relatiu a l'aplicació a Catalunya de la Convenció dels Drets de l'Infant»). I el 2009 ha entrat al Parlament el Projecte de llei dels drets i les oportunitats de la infància i l'adolescència, que és una llei veritablement comprensiva.

La reflexió, doncs, sobre el coneixement, l'aplicació i la utilització de la Convenció s'ha de fer des de Catalunya.

Debat

Maria Eulàlia Palau

Ens faltaria un fòrum en el qual fer conèixer els drets dels infants, i en això ens podrien ajudar els mitjans de comunicació. També hi ha l'espai de l'escola. Però els drets de participació són complicats. Potser ens fan por els drets sense els deures. Cal perdre aquesta por.

Joan Bada

Seria interessant que al Consell de l'Audiovisual de Catalunya, el CAC, hi hagués una persona especialitzada a fer un seguiment de totes les qüestions d'infància. A mi em fan por els temes internacionals, perquè hi ha massa pressupòsits europeus. Crec que hi ha un tema pendent: les aportacions d'altres antropologies. I potser caldria una nova redacció dels drets civils de la Convenció.

Ferran Casas

És una llàstima que el llibre d'Eugeen Verhellen, citat per Jordi Cots, no sigui més conegut. Ens dona una visió completa i realista de la Convenció.

Per mi el gran problema és avançar en els drets de participació. En això hi ha massa inèrcies. Ningú no està en contra dels deures. I el que hem de formular-nos és què podem guanyar amb la participació dels infants. Són avantatges més enllà de la Convenció: és un tema pràctic, més enllà dels drets. Però, per què ens resistem a acceptar els drets de participació? Un autor americà, Gary Melton, es demana què entenen els infants per dret? Em sembla que hem de fer una reflexió filosòfica de com hem construït la idea d'ésser humà, i també una filosofia dels drets. Què és ser un adult? Hi ha qui és més humà que els altres? Hi ha processos de

categorització dels humans. El gran problema implícit de la Convenció és si hi ha una categoria en què tots som iguals, i en què som iguals. Això és el que genera resistències implícites.

Xavier Soley

De cara a la referència a Catalunya que s'ha fet a la ponència, hem de dir que ara hi ha una nova llei d'infància al Parlament, però també altres reptes. En primer lloc, ens hem de posar al dia de la realitat de moltes de les famílies que tenim entre nosaltres, que són diferents de nosaltres, els europeus. En segon lloc, hem de tenir en compte que la monopolització de les noves tecnologies perjudica la capacitat parental. Finalment, hi ha un gran distanciament entre el primer món i el tercer món, i una confusió entre ultraprotecció dels infants i reconeixement de drets.

Salomó Marquès

Cal recordar que l'ensenyament dels drets de l'infant s'ha fet més aviat a les facultats de pedagogia.

Martí Teixidó

Potser dels drets no es deriva una bona comprensió de l'infant. En les famílies, en la ciutadania, la protecció de la infància esdevé sovint una mala protecció. Així, la primera infància és el temps d'afermar la complementarietat de protecció o seguretat lligada a la pertinença que ve donada i la participació o llibertat que ha d'impulsar la iniciativa. En la primera infància s'aprèn amb el cap i amb el cor, i queda gravat de per vida. És la imatge d'un infant que ja camina, que s'allunya d'on estan els pares (iniciativa) i es pren la llibertat de girar una cantonada, però quan deixa de veure'ls torna enrere per comprovar que són allà (seguretat). Si de ben petits els infants pugen amb seguretat i alhora amb participació, de grans no veuran la contradicció que a vegades fa la nostra societat: per seguretat, retalla les llibertats o per llibertat s'arriben a fer destralsades.

I l'escola deia: «Quan siguis gran...» o «T'has de preparar per al dia de demà..., per a la secundària, per al batxillerat, per a la universitat, per a a...». L'escola no ha canviat el seu discurs. La societat de consum sí que ho ha fet, té tants *target group* com pot, i els infants i joves són els preferits, els millors consumidors a càrrec dels pares. Cal que l'escola doni valor al present, a cada edat; l'infant té una identitat pròpia, no ha d'esperar a fer-se gran. I quan sigui gran, si ha gaudit de ser infant i de ser jove, no necessitarà fer-se el jove, com passa sovint. A les institucions escolars, entre els docents, es coneix el títol de la Convenció i potser l'any de la seva

aprovació, el 1989. No es coneix el contingut que, de fet, es dona per suposat. I no ha entrat el concepte de *resiliència humana*.

Jesús Vilar

Recordem, però, pel que fa a utilitzar la Convenció, que la teorització no assegura el seu compliment. Disposar d'uns drets escrits no garanteix la seva aplicació ni que s'hagi generalitzat el seu ús en la vida quotidiana. Parlem de participació, de respecte, però ho fem en un sentit teòric, i en el dia a dia els infants no ho viuen. La participació a l'escola, a la família, a l'esplai, massa vegades és poc autèntica, postissa. El repte és fer passar els textos teòrics a la vida real. Els drets s'han de viure, no s'han de recitar. Explicar-los els drets, fer-los fer treballs sobre els seus drets, però no deixar que els visquin amb consciència és un contrasentit.

Antoni Martínez Roig

Des del món de la pediatria opinem que hi ha alguns aspectes dels drets dels infants que no estan prou reconeguts, o, si més no, es respecten de manera irregular.

Pensem, per exemple, que no es té sempre en compte l'interès superior de l'infant. En situacions com els desplaçaments familiars compten poc els interessos dels infants; com també el seu arrelament a determinats llocs, i tot el que pot suposar el canvi. Es prioritza gairebé sempre l'interès de l'adult.

Voldria també esmentar que no totes les adopcions es fan pensant en l'infant i que no sempre van dirigides al seu benefici.

Un altre punt és que pugui expressar la seva opinió i que aquesta sigui reconeguda. A les consultes, la gran majoria de les vegades ens dirigim als pares per fer l'anamnesi; poques vegades preguntem directament als infants, en tot cas als adolescents. Rebem el motiu de la visita a través dels pares i ells expressen el que a ells els preocupa del fill. La família de vegades enganya, l'infant no. Cal dir, encara, que a les consultes pot haver-hi també una manca de respecte a la intimitat.

Precisions sobre el concepte de *drets de l'infant*

CARLOS VILLAGRASA I ALCAIDE

Professor de dret civil a la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona

La meua pretensió és poder compartir algunes reflexions sobre la concepció del dret de la infància i l'adolescència amb experts tan destacats. Es tracta, tal com diu el títol de la meua intervenció, d'oferir algunes precisions personals sobre la definició dels drets dels infants, per contribuir al debat relatiu a l'evolució i la realització dels drets dels infants i adolescents.

Quan parlem del dret de la infància i l'adolescència hem de tenir clar que som davant una disciplina nova, de menys d'un segle d'elaboració, que, amb optimisme, podem valorar com un període d'evolucions legislatives i de sensibilització social en aquests temes, alhora que d'incentivació gradual de l'interès per part de l'Administració pública i dels professionals, en una matèria, o podríem dir, en una disciplina, en la qual es fa cada cop més necessària la multidisciplinarietat, és a dir, la necessitat d'afegir esforços i contribuir-hi entre tots, des de diversos àmbits, com la sociologia, l'antropologia, la psicologia, la medicina, l'etnografia, la pedagogia o l'educació, entre d'altres; en definitiva, moltes disciplines diverses des de les quals tots hem de contribuir a la consolidació i realització dels drets dels infants i adolescents, i sense oblidar que els juristes que ens dediquem a aquests drets no podem fugir, sinó tot al contrari, hem d'estar molt atents i recollir tot el que ens aporten els que estudien, des de la seva formació acadèmica i dedicació professional, les relacions humanes, la realitat social, el dia a dia de la infància i l'adolescència.

Des de la tímida de l'anomenada «Declaració de Ginebra», de la qual ens ha parlat el doctor Jordi Cots, de 24 de setembre de 1924, que no fa servir el terme «drets», sinó el de «deures de la humanitat», fins a la Convenció sobre els Drets de l'Infant, aprovada per les Nacions Unides el 20 de novembre de 1989, hem pogut comprovar, al llarg de la ponència exposada pel doctor Jordi Cots, l'evolució dels drets dels infants, però també, alhora, el reconeixement de la seva capacitat progressiva com a veritable subjecte de dret.

Els drets dels infants formen part de la catalogada com *tercera generació de drets*, després de la primera categoria de drets, que es va originar a finals del segle XVIII, i que eren, en síntesi, els drets civils i polítics, i després del segon conjunt de drets, originats a principis del segle XIX, i que s'identifiquen com els drets econòmics, socials i culturals. Des de mitjan segle XIX, de fet, comencen a aparèixer els drets específics, per als subjectes, i es van identificar certs col·lectius de persones a les quals calia reconèixer específicament els seus drets subjectius, com van ser els casos dels drets de les dones, dels drets de les minories, dels drets de les persones amb discapacitats, dels drets de les persones grans i dels drets dels infants, i, inclús, l'aparició diferenciada del dret dels animals, als quals calia donar una consideració jurídica peculiar, i també comencen a emergir uns drets específics, distingits pel seu objecte, com era el cas dels drets mediambientals, o dels drets informàtics, entre altres supòsits.

Dins de tota categorització, hem de començar recordant que els drets dels infants i adolescents formen part dels drets humans, i això que avui dia tenim molt clar, com ja hem comentat abans, troba greus dificultats per a justificar la seva independència d'aquesta gran categoria que són els drets humans, i que es va aconseguir amb uns fonaments basats en raons ètiques i polítiques, que van aconseguir dotar-los d'una certa autonomia i tractament diferenciat. Però podem dir que encara estem davant d'una pàgina «en construcció», com s'indica en alguns llocs web que s'estan fent; som espectadors i protagonistes d'un camí inacabat o, com molt gràficament diu el professor Liborio Hierro, catedràtic de filosofia del dret de la Universitat Autònoma de Madrid, venim del passat, o pretèrit imperfecte, i anem cap al futur indeterminat, passant ara pel present continu.

El nostre moment actual és, per tant, de transició, i hauria de ser de revolució: de replantejament de les normes que hem fet els adults, i d'una reconstrucció que fos el resultat de revisar-les des d'una perspectiva d'infància.

La professora Onora O'Neill, que és una gran pensadora en temes d'infància, afirma que insistir molt sovint que certs objectius o ideals són drets, no els converteix en drets. No cal tenir clar que els nens tenen drets, sinó que el que és important és creure-ho de debò, i respectar-ho com cal.

Som conscients que encara que la Convenció sobre els Drets de l'Infant té la clara feblesa inherent de les normes internacionals, com ens pot il·lustrar molt bé el catedràtic de dret internacional de la Universitat de Barcelona, el doctor Jordi Bonet, presenta dues fites de relleu, que també el doctor Jordi Cots ha posat en relleu i sobre les quals cal insistir: la primera, és un instrument jurídic vinculant des de la seva ratificació per als estats que en són part, i ja no és una mera declaració de principis com eren les normes internacionals que hi havia fins aleshores, i la segona, és la relativa al fet que, a més a més, ha suposat la inflexió entre la pre-

cedent protecció tuitiva i la vigent consideració de l'infant com a titular de drets, de drets exigibles i exercibles.

Però cal recordar que el racionalisme, durant la codificació francesa, va introduir l'esquema entre persones majors d'edat i menors d'edat, que ens pesa molt a la nostra disciplina, el dret civil, i que suposa la distinció entre la plena capacitat d'obrar i la seva negació.

Cal tenir present que aquesta diferenciació va sorgir en un sistema individualista liberal que posava l'accent en el ciutadà, en l'home, en masculí. Com ens deia encertadament abans el doctor Jordi Cots, un primer text internacional en matèria de drets humans va ser la Declaració de Drets Humans, de la mateixa manera que en el nostre àmbit d'estudi ens referim a la Convenció sobre els Drets de l'Infant. Encara que nosaltres ho podem traduir sense distinció de gènere, com a infant, igual que passa en anglès amb el terme *child*, en castellà queda clar que és la Convenció sobre els Drets *del Niño*. Aquesta consideració de l'home marcada des de la Revolució Francesa, i que queda relacionada amb la transformació de la categoria jurídica del paterfamilias, és una evolució que encara pensava en el cap de família, en el marit o en el pare, que tenia la pàtria potestat sobre els seus fills, i així es justifiquen *sensu contrario* les conquestes graduals dels drets de les dones, però també dels drets dels infants, en distinta intensitat i tradició.

El sistema paternalista, patriarcal i jerarquitzat va inspirar la legislació de protecció i de reforma, que considerava, al nostre país, el menor en situació de desemparament com un delinqüent en potència. Així es pot comprovar sobretot en el moviment «correccionalista» de la llei espanyola de l'any 1948, que provenia de la Llei de bases, de 3 d'agost de 1918, i que imposava mesures de seguretat, més per a la societat que no pas per als mateixos infants.

Però des de la segona meitat del segle passat, sobretot amb la Convenció sobre els Drets de l'Infant, de finals de segle, es vol trencar amb la discriminació natural per raó d'edat, un tema que sorgeix d'una manera molt transcendental en els últims temps, com també ens pot il·lustrar la doctora Pilar Rivas Vallejo, en l'àmbit laboral i a escala internacional, i es vol posar fi a la submissió dels drets dels infants a l'interès familiar, de la mateixa manera que s'introdueixen les reformes que tímidament consideren l'infant com un subjecte de ple dret, no només titular passiu de drets —del dret a rebre prestacions dels adults—, sinó també titular actiu de drets, que pot exercir i exigir. Parlàvem abans del dret de participació, encara no conquerit.

Les nostres lleis, no només les estatals, sinó també les lleis autonòmiques, que són un bon grapat a Catalunya, i que de moment romanen disperses, introdueixen principis radicalment diferents sobre la personalitat dels infants, en relació amb els principis que inspiraven les normes jurídiques del nostre passat immediat; però no és menys cert que entren en certes contradiccions, sobretot en tres contradiccions que ha posat molt bé en relleu el professor Liborio Hierro, i que són:

La primera, quant a la contradicció entre els adults i els infants, entre el paternalisme i l'autonomia. Quan s'arriba a reconèixer l'accés gradual dels infants a l'exercici del seus drets, molt sovint aquesta evolució pot xocar amb la necessitat de protegir l'interès superior de l'infant, davant possibles manipulacions.

Això ho hem vist molt clarament amb el desenvolupament pràctic de la Llei orgànica 1/1982, de 5 de maig, de protecció jurídica de l'honor, intimitat personal i familiar i pròpia imatge, que la Llei orgànica 1/1996, de 15 de gener, de protecció jurídica del menor, va haver de limitar, mitjançant el seu article 4, quant al tema del consentiment, en establir que no podrà legitimar intromissions il·legítimes, precisament per aplicació del principi de l'interès superior del mateix infant.

La segona contradicció rau en la divergència existent entre l'evolució vital de l'infant i l'establiment jurídic de trams d'edat, i això demana cada cop més una certa seguretat jurídica, de saber què pot fer l'infant o l'adolescent a cada edat; és un dels problemes que més es planteja avui dia des de la societat: què pot fer l'infant als dotze anys, als catorze anys, als setze anys..., i per què no pot fer vàlidament altres actes jurídics?

La tercera contradicció es presenta entre el principi de seguretat jurídica i la inimputabilitat de l'infant, que es deriva del dret penal específic, entre els catorze i els divuit anys d'edat, i que genera molt sovint crits alarmistes de baixada de l'edat penal, sobretot cada cop que hi ha una notícia sobre algun delictes comès per un infant o un adolescent, per un menor d'edat segons la norma penal, que tingui certa transcendència pública.

Aquestes tres contradiccions entenc que encara no han quedat resoltes i les lleis no deixen de reflectir posicions valoratives des del món dels adults. Passa el mateix amb les diferències polítiques, ideològiques i culturals que concorren a valorar les situacions existents, com, per exemple, la consideració del treball infantil, des de diverses perspectives, ja que no és el mateix el que opinem a Catalunya que el que s'opina a El Salvador; mentre al nostre país s'obre ara un debat sobre la formació obligatòria fins als divuit anys, a altres països trobem una resistència organitzada de nens treballadors a la posició abolicionista promoguda per les Nacions Unides, o el que també passa quan tractem del tema de l'accés global a Internet en un món en el qual hi ha països que no tenen xarxa elèctrica a tot arreu.

El que també vull expressar és que, en termes d'edat i de capacitat, a la mateixa definició del concepte *infant*, o *infància*, trobem percepcions diferents a les lleis. De la definició de la Convenció sobre els Drets de l'Infant, que considera infant la persona compresa entre els zero i els divuit anys d'edat, i que nosaltres matisem a la llei catalana, en la qual considerem infants, des dels zero i fins als dotze anys d'edat, i adolescents, entre els dotze i els divuit anys d'edat; de la mateixa manera que barregem legalment, en termes de capacitat d'obrar, actes que requereixen una edat determinada, segons les normes, com pot ser atorgar testament notarial

o poder contraure matrimoni amb dispensa judicial, a partir dels catorze anys, amb altres normes, que es refereixen a judicis de discerniment i criteris de maduresa, que redacten i aproven els adults, lligades també al criteri de «capacitat natural» que ara recobra una força important en la tramitació parlamentària del projecte del llibre segon del Codi civil de Catalunya sobre persona i família.

Voldria referir-me un moment a aquesta regulació projectada cap al Parlament de Catalunya, sobretot per posar en relleu l'asimetria que hi ha entre els drets dels adults i els drets dels infants, malgrat la transcendència que donem al principi rector de l'interès superior de l'infant.

Per exemple, l'article 236-14 del projecte del llibre segon del Codi civil de Catalunya, sobre persona i família, fent-se ressò d'algunes demandes socials, legitima legalment el «padrastr» o la «madrastra», per decidir en una esfera aliena, la del fill del seu company o companya. En canvi, no es té en consideració el dret que té el fill que aquest adult participi o no participi en la seva vida. Per tant, es regula des de la perspectiva dels adults; el dret de l'adult a participar de la vida de l'infant, aquest infant que tindrà una coparentalitat, no només amb els seus pares biològics, sinó també amb els companys sentimentals dels seus pares biològics separats o divorciats, però sense tenir en compte les seves condicions de maduresa per modular i inclús per suprimir aquesta legitimació que és extraordinària.

El legislador no decideix mai amb qui s'ha de relacionar l'adult, no ho admetríem, i en canvi sí que ho fa quan es tracta del menor.

Oblidem que tots tenim els mateixos drets dins de l'àmbit familiar, que defensem, i també ho estableix el projecte, quan es refereix a la diversitat de models familiars en els quals no hi cap la discriminació, en el sentit que s'han de respectar els drets de cada un dels membres del nucli familiar. I si cal atendre als drets de l'infant, ho hem de fer en el seu propi interès, és a dir, per garantir que pugui exercir els seus drets, i també per tal que participi en la família en condicions d'igualtat. Aquesta és la millor manera d'acomplir també amb els seus deures i responsabilitats.

I el pitjor de tot això és intentar justificar, com es fa molt sovint, amb al·lusions al benestar o a l'interès de l'infant, els intents de legitimar les restriccions dels seus drets, des d'una perspectiva adulta i paternalista, que pot venir fins i tot avalada per informes tècnics sobre el que algun adult també ha cregut que és el millor per al menor.

Passa el mateix amb el debat recent sobre la interrupció voluntària de l'embaràs, per part de les adolescents, que ha estat molt debatut i polèmic, en què cal prendre en consideració, sembla, altres drets dels adults, com el dret a la informació, sobre la voluntat del menor, i que deixo per al debat, recordant que és un tema que ja va suscitar certa controvèrsia en el si del grup d'experts del Projecte de llei sobre els drets i les oportunitats dels infants i adolescents de Catalunya,

però que al final va quedar una mica matisat o reduït per la situació de la llei de l'Estat.

Però bé, si admetem que els infants són subjectes de ple dret, que això sembla que tothom ho admet, juristes i no juristes, en el sentit que són titulars de drets fonamentals, els han de poder exercir, i cal integrar aquesta consideració en el sistema jurídic, inclús també pensant en el dret de sufragi, que potser explica també la manca d'interès que hi ha en algunes esferes polítiques i jurídiques per aquest tema.

Jo crec que cal refer la normativa, hem de trencar els esquemes decimonònics del dret civil i replantejar tota la configuració de les institucions tradicionals que tenim regulades: de la potestat, de la filiació, de les institucions de guarda, de l'emancipació; en definitiva, del dret de la persona i del dret de família, i fer-ho des del concepte de *ciutadania de l'infant*, i no només des de la seva dimensió jurídica de ciutadà, des de la seva posició jurídica com a titular de drets i de deures, sinó també des de la seva dimensió social i psicològica, més enllà del principi d'audiència.

Precisament aquest principi general, o el dret de l'infant a ser escoltat en tot allò que l'afecta en qualsevol ordre, incloses les vies judicial i administrativa, que s'admet relativament en el nostre dret, troba certs obstacles i molt sovint ens trobem amb normes legals que se n'obliden, s'obliden que el nen ha de participar, per posar un exemple, com es va fer a la Llei de mediació familiar de Catalunya, que establia que un dels principis rectors del procediment de mediació familiar era el de l'interès superior de l'infant, però després, quan regulava el seu àmbit subjectiu, referit a les parts que podien participar en les sessions de mediació, només es prenia en consideració els cònjuges o els membres d'una unió estable de parella, però no es feia participar el nen encara que, obligatòriament, un jutge l'hauria d'escoltar a partir dels dotze anys, en un procediment de crisi familiar, per tal de saber la seva opinió sobre les mesures que l'afectessin directament. Bé, aquesta llei s'ha reformat l'any 2009, i s'ha ampliat la mediació familiar al que seria la mediació en l'àmbit del dret privat, i ara sí que ha considerat en un article la participació de l'infant en temes de mediació, però l'ha reduït a tres temes, a temes familiars interns, i no a d'altres. En canvi, quan regula la mediació entre persones adultes, sí que hi ha una relació detallada de temes que poden ser objecte de mediació i una clàusula final oberta que estableix que qualsevol controvèrsia de dret dispositiu, que puguin pactar, que es pugui resoldre entre les parts, es podria decidir de manera consensuada a través del procediment de mediació. Als infants no els deixen aquesta clàusula oberta, malgrat el fet que un infant podria tenir un problema de tipus dispositiu, igual que un adult, i això amb la mediació es podria resoldre.

Tornem a analitzar aquest tema del principi d'audiència. Em sap greu l'absència, per qüestions de salut, de l'advocat Francesc Vega Sala, ja que ell havia plan-

tejat també una opinió d'alguns juristes, en el sentit que no sempre l'infant havia de participar en l'àmbit familiar, en els processos de família, encara que tingués els dotze anys complerts. Jo sé que la magistrada Dolors Viñas Maestre té una opinió sobre aquest tema molt fonamentada i, per tant, jo el que estic fent en definitiva és posar el tema a debat i plantejar aquests dubtes que ens trobem els juristes des de la nostra pràctica i des de la nostra preocupació. El que penso, en tot cas, és que hauríem de replantejar la normativa des del respecte i la veritable aplicació del dret de participació dels infants.

Finalment, vull posar també l'accent davant la interpretació restrictiva que cal seguir quant a les limitacions a la capacitat d'obrar dels infants, en els dos projectes esmentats, en els quals pràcticament hi ha la mateixa norma, tant en el projecte del llibre segon del Codi civil de Catalunya, com en el Projecte de llei dels drets i les oportunitats dels infants i adolescents, que, per cert, alguns dels que som aquí vam participar en els inicis d'aquesta norma, en l'esborrany, amb reflexions, però vam descuidar, com hem fet avui també, l'opinió dels infants, o com vam fer en el Tercer Congrés Mundial sobre Drets dels Infants i Adolescents, que es va organitzar a Barcelona, en el qual, d'alguna manera, vam intentar que participessin els infants i els adolescents, però no ho vam aconseguir del tot. El cert és que les oportunitats que anomena el projecte de llei catalana es tradueixen també en deures i responsabilitats, en el seu article 18, fent palès, i ho vull fer palès ara, que aquesta constància es fa des del discurs dels adults, que molt sovint també representa un obstacle en l'evolució d'uns drets humans o fonamentals, els drets dels infants que, per la seva mateixa natura, no comporten deures com a contrapartida, i que, no oblidem, aquests drets dels infants encara no han estat conquerits ni aconseguits.

El reconeixement dels drets subjectius té per fonament aconseguir una participació personal en la pròpia realització vital i en les relacions socials, de manera que l'autonomia d'un subjecte de dret només es pot garantir en el respecte de les seves llibertats; o com ja s'estableix en la Llei orgànica 1/1996, de 15 de gener, de protecció jurídica del menor, en el seu preàmbul, si creiem en els infants com a «subjectes actius, participatius i creatius, amb capacitat de modificar el seu propi medi personal i social», cal posar en relleu les característiques que defineixen l'estatut personal de l'infant, assegurant que pugui decidir sobre el seu desenvolupament o el desenrotllament, com diu en Jordi Cots, de la seva pròpia personalitat.

Ja per acabar, i fent una reflexió sobre el que havia sortit abans, en el debat, sobre la projecció dels drets dels infants a l'ensenyament superior dissenyat segons els principis de Bolonya, he de ser una mica pessimista. A la nostra universitat no s'han pres en consideració els drets dels infants, ja que s'han pres amb més força altres temes —econòmics sobretot, és clar—, com el que veiem habitual-

ment en l'àmbit polític, en les agendes polítiques, com el que ens trobem quan convoquem activitats relacionades amb els temes dels drets dels infants, molt diferent al perfil que tindríem si fossin temes econòmics, sobre la borsa, o sobre les qüestions immobiliàries. Encara que inicialment es va plantejar una certa discussió, estèril al meu entendre, sobre quina disciplina havia de tractar els temes d'infància, si civil, si penal, si administrativa, si laboral, el cert és que al final no ho farà ningú perquè no és al pla d'estudis, almenys com a assignatura obligatòria, i el problema del Pla Bolonya és que no ens permet tampoc introduir assignatures de lliure elecció, ni optatives en aquest tema, com sí que es feia en el pla anterior, i ens deixa bastant limitats i sembla que tornem un altre cop a donar aquests temes sense la independència que requereixen, perquè penseu que els drets dels infants a la carrera de dret, generalment els hem tractat dins de l'àmbit del dret de família, i el dret de família dins de l'àmbit del dret civil, com una part de l'últim curs de dret civil; per tant, molts professors ni tracten ja el tema dels drets dels infants. I realment aquí estem negant també molta autonomia als drets dels infants, que no s'haurien de tractar com una part del dret de família, en aquesta situació de dependència, sinó realment com a dret de la persona, que és el que són, com a drets humans, drets fonamentals o drets subjectius de tota persona, en una etapa inicial i fonamental de la seva vida i de la seva participació com a ciutadans i subjectes de ple dret, amb aquesta autonomia disciplinària que mereix.

Debat

Dolors Viñas

La meua perspectiva serà concreta, perquè nosaltres, des de l'Audiència Provincial, sempre treballem sobre casos concrets. Per tant, moltes vegades podem perdre la perspectiva general, i trobades com la d'aquest Seminari, amb experts en la matèria, a mi m'ajuda a fer les meves pròpies reflexions.

Enllaço amb el que abans ha dit Jordi Cots sobre l'aplicació de la Convenció, més específicament sobre la utilització de la Convenció en els procediments judicials. El que nosaltres portem són els procediments de ruptures matrimonials o no matrimonials, i la protecció de menors. I crec que es pot dir que els principis dels drets de la Convenció s'apliquen. Són, principalment, l'interès superior de l'infant, que, com tots sabem, és un concepte jurídic indeterminat, i en la seva determinació podem no estar encertats, i l'altre és el dret de l'infant a ser escoltat en els procediments. Pel que fa a la satisfacció d'aquest darrer dret, no és que des de l'àmbit judicial s'hi estigui en contra, o no se satisfaci, o es posin pocs instruments per satisfer-lo. El problema és que tenim dificultats per determinar, en cada cas concret, quina és la capacitat de l'infant; és a dir, quin és el grau de coneixement o discerniment del menor en cada cas. La llei dona unes pautes segons les quals hem d'escoltar els infants majors de dotze anys i els menors de dotze si tenen prou discerniment, però no hi ha instruments processals per determinar quin és el grau de discerniment. Això ens porta a una segona fase: després que s'hagi acordat l'exploració d'un menor dintre d'un procediment judicial, no està regulada —o no hi ha protocol— la manera més adequada de dur a la pràctica aquesta exploració, és a dir, quin és l'espai vital que pot ser més afavoridor. En no tenir coneixement del grau de maduresa del menor, no se sap exactament quina és la informació que sobre el procediment s'ha de donar a l'infant, quasi sempre ado-

lescent, i tampoc no es pot derivar de l'exploració quina és exactament la incidència que en la decisió final pot tenir la seva opinió.

El menor ve molt pressionat. Es tracta de procediments contenciosos en els quals, a més a més, s'està delegant per part dels adults, de la família, la capacitat de decidir sobre el seu futur; s'està transmetent al menor la idea que té dret a decidir, i el dret de decidir anirà lligat a la seva capacitat natural, però no sempre es té prou capacitat, i menys en un ambient com és el context d'un litigi, o de tensió entre els pares, per prendre aquesta decisió. Ens hem trobat amb casos que, quan s'ha dit al menor que realment no decidirà sinó que decidirà el jutge, aleshores es tranquil·litza, i ens hem trobat amb casos que, quan se li deixa entendre aquesta idea, s'enfada, perquè tenia assumit el seu dret a decidir, tal com un dia va decidir que no baixava del cotxet fins que tenia quatre o cinc anys. Aquesta és la percepció que tenim en aquests casos. Per tant, el que diem no és tant que s'hagi de satisfer el dret a ser escoltat, sinó que falten els instruments i la preparació que rebem els professionals de la justícia. Afortunadament, el Tribunal Constitucional, en una sentència recent, ha manifestat que el dret a ser escoltat se satisfà també quan ho han fet tècnics, psicòlegs. Un altre dels riscos que es poden produir és la sobreexploració dels menors dins dels procediments judicials, i em refereixo als procediments civils, en els quals treballa.

Hi ha un altre aspecte de la ponència de Carlos Villagrasa que no sé si he entès prou bé. El legislador no decideix mai amb qui s'ha de relacionar l'adult, però sí que ho fa quan es tracta d'un infant. Potser Villagrasa es referia al règim de visites, seguint la comunicació de permanències que establím en els procediments judicials. Certament, no es decideix mai amb qui s'ha de relacionar l'adult, però s'ha de resoldre amb qui s'ha de relacionar l'infant en un context de separació dels seus pares, perquè, altrament, no hi ha manera de satisfer un altre dret també reconegut a la Convenció, que és el de créixer amb la presència de les dues figures parentals. Quan es produeix una ruptura, els infants són fàcilment manipulables. Moltes vegades, per evitar que hi hagi tensions o discussions, assumeixen la posició del pare o de la mare, i, per tant, es neguen a veure l'altre. S'ha de valorar quines són les raons del nen o nena per negar-se a relacionar-se amb un dels seus progenitors, o si realment no hi ha raons fonamentades. Aleshores, precisament per satisfer aquest altre dret de la Convenció de créixer amb les dues figures parentals, hem de regular un règim de permanències. I el mateix diria pel que fa als psicòlegs: en aquests procediments en els quals hi ha tanta tensió és fonamental que hi hagi informes de psicòlegs amb la valoració de tots els membres de la família per prendre la decisió menys perjudicial. Evidentment, la millor decisió seria que les famílies es tornessin a reunir i que l'infant tingués el món que ha tingut, és a dir, el seu món més proper al que ha tingut des que va néixer.

Finalment, una precisió sobre la Llei de mediació. Tot i que la Llei de mediació només ha previst la intervenció dels menors en els procediments de família, jo

crec fermament en les experiències de mediació que s'estan fent en molts centres de secundària, en els quals s'estan formant nois i noies com a mediadors, encara que siguin menors d'edat. Em sembla una experiència bàsica per resoldre molts dels conflictes que es produeixen a les escoles. No ho tenen reconegut a la llei.

Antoni Martínez Roig

M'han agradat els aspectes de la ponència de Carlos Villagrasa que es refereixen a la participació de l'infant. Ja he esmentat abans que en els desplaçaments familiars compten poc els interessos de l'infant. No se li dóna cap paper en el canvi d'entorn. En els casos de reagrupament familiar dels immigrants, podem trobar-nos amb infants o adolescents que han viscut potser dotze anys amb els avis i un dia es troben amb uns pares als quals no coneixien, en un ambient estrany, desarrelat. Legalment és un benefici per a la família, però qui sap si no ho és per a ell.

Voldria al·ludir, així mateix, a la utilització de l'infant en els processos de separació familiar. Ens preocupa als pediatres la situació de l'infant que passa un cap de setmana amb el pare i l'altre amb la mare. El divendres ve amb l'un i el dilluns amb l'altra. I els notem condicionats. I en això potser han estat induïts pel mateix advocat de la part corresponent. En aquests casos hauríem de tenir molt present l'interès superior de l'infant.

També, de la mateixa manera que es dóna a conèixer l'efecte perjudicial del tabac, s'hauria d'informar que hi ha una edat òptima per a la responsabilitat de la criança. Endarrerir aquesta edat fins al moment que s'ha obtingut una estabilitat econòmica, laboral o s'ha consolidat un projecte en comú no és el millor, sovint, per a l'infant que ha de néixer. Aquest infant haurà nascut sense problemes, però potser es passarà moltes hores en llars d'infants i ajudarà així a pagar la hipoteca.

Altrament, es parla del respecte a la vida, però hi ha situacions com la dels grans prematurs, que afecten la qualitat de vida de l'infant i de la família. Els avenços tècnics han permès salvar vides, però no es parla del que ve després, en sortir de la maternitat.

Jordi Bonet

Jo sóc professor de dret internacional públic, i no voldria presentar una visió negativa de la Convenció. Però cal ser conscients de dues qüestions de les quals no es parla massa, però que ens ajuden a tenir una idea global de la Convenció.

En primer lloc, que estem davant d'un text de consens entre diverses perspectives i diverses visions sobre què entenem per infant; és a dir, sobre quin és el lloc que ocupa l'infant en la societat. Les posicions eren molt diverses i estaven molt

presenta a l'hora dels treballs preparatoris i, després, també. Per tant, trobar un punt d'equilibri entre les obligacions jurídiques dels estats, amb unes característiques tan diferents no era fàcil. La Convenció és un text jurídic ple d'obligacions de comportament: alhora, vol promocionar els drets de l'infant. No és fàcil, tant pel que és jurista com pel que no ho és, categoritzar cada tipus d'obligació jurídica o compromís jurídic que assumeixen els estats. Amb tot, en principi, sembla que això no ens hauria de preocupar en un país com el nostre, ja que tenim la percepció que superem les normes mínimes, els estàndards de la Convenció. Però quan ens trobem davant d'un conflicte en què no superem aquest llinar mínim, ens fa por de reconèixer-ho. En la majoria de les qüestions tenim un ordenament jurídic amb uns estàndards superiors, però hi ha casos en què no, i aleshores, seguint el plantejament de Carlos Villagrasa, crec que la Convenció té un valor programàtic i que cal anar més enllà de la mateixa Convenció. En aquest sentit, i a partir de la meua experiència personal, en casos d'explotació infantil al Tercer Món, per exemple, crec que seria important tenir clares les diferències que, des del punt de vista jurídic, hi ha entre infants menors de dotze anys i adolescents. A més, ens caldrien unes claus, unes directrius legals establertes, que minimitzessin el nivell d'ambigüitat que hi ha en temes com el de la determinació de l'interès superior de l'infant.

El segon comentari es refereix a l'ensenyament de la Convenció, aspecte que ha tocat també Carlos Villagrasa. Personalment, jo tinc una assignatura en què puc plantejar-ho (però no privativament, sinó genèricament), com és la protecció internacional dels drets humans. Una possibilitat seria plantejar una assignatura optativa de grau, que es pot agafar o no. Ara bé, a més d'explicar la Convenció sobre els Drets de l'Infant, ho he de fer des del punt de vista dels drets de l'infant en una societat internacional, en la qual hi ha uns altres paràmetres o uns altres problemes jurídics. A més, i tenint present que algun dels participants presents s'ha referit als problemes de seguretat i de llibertat, en aquests moments he d'abordar, en la meua assignatura, problemes tan greus com la prevenció de la tortura o la lluita contra el terrorisme, la satisfacció dels drets econòmics, socials i culturals, etc. No obstant això, jo em comprometo, en la mesura del possible, a intentar incloure aquesta temàtica en els plans d'estudi. Potser l'única oportunitat de parlar d'aquestes qüestions és la meua assignatura, i el que altres professors puguin introduir en les seves respectives d'una manera voluntària.

Joan Bada

Jo em demano com queda el dret a la intimitat en els processos d'adopció, ja que em sembla que normalment queda molt perjudicat, almenys per l'experiència personal que tinc en aquest camp al llarg de quinze anys.

Xavier Soley

Com a director d'Atenció a la Infància i l'Adolescència, no tinc davant meu, en aquest moment, cap situació concreta en la qual se m'hagi plantejat aquest tema. Però és, realment, una qüestió a considerar, per evitar-ho, en tot cas, en els nostres processos d'adopció. Creiem que la tònica general, si parlem d'adopcions nacionals, és que la majoria de situacions són d'infants molt menuts, o nadons, i un percentatge important prové de renúncies hospitalàries. Estem parlant d'unes cent seixanta o cent setanta adopcions nacionals anuals. Una seixantena prové de renúncies hospitalàries. En altres circumstàncies, l'Administració, davant d'uns indicadors de desemparament, o de negligències o maltractaments molt greus, acorda una mesura d'acolliment preadoptiu, per instar més endavant tot el procediment judicial d'adopció. Ens referim a una franja d'edat d'infants petits, però amb això no vull dir que els infants petits, de zero fins a tres o quatre anys, que són la majoria, no tinguin garantit el dret a la seva intimitat. També he de dir que no recauen en el meu àmbit de negociació —la Direcció General d'Atenció a la Infància— les atribucions que té l'Institut Català d'Acolliment i Adopció; estic parlant com a director general, i el detall concret del tractament d'aquestes problemàtiques per part de l'Institut Català d'Acolliment i Adopció no el tinc present. En qualsevol cas, no sé en quina situació esteu pensant que hi hagi pogut haver la vulneració d'aquest dret. Per la meua banda, estic d'acord amb el professor Bonet que sembla que ens costi reconèixer que en els nostres estats hi pugui haver vulneracions de la Convenció. Crec que hi ha una certa resistència a acceptar que en la nostra realitat també hi ha vulneracions dels drets de la Convenció. És una reflexió que ens hem de fer com a Administració.

I davant de la insistència de Joan Bada, a nosaltres ens preocupa en especial que aquesta possible vulneració de la intimitat dels infants només sigui per aquests infants que estan en una situació d'acolliment preadoptiu, o que són adoptables. A mi em preocupa respecte a tots els infants que, en un moment o altre, entren en el sistema de protecció. La preocupació, doncs, la referiria a tots aquells nens i nenes, i adolescents, 7.841 segons dades d'avui, novembre de 2009, que es troben sota la tutela de la Generalitat amb diverses mesures de protecció, i als 2.653 que estan en centres d'acollida o centres residencials d'acció educativa. Em preocupa mantenir la intimitat de tots ells, perquè en alguns casos el fet d'estar sota la tutela de l'Administració, o el fet de viure en un centre, ja és una estigmatització que els marca de per vida. Sembla que la valoració que s'ha fet, en un moment donat, d'un entorn familiar, o d'unes circumstàncies personals, ja sigui inalterable, i ens costa reconèixer la possibilitat d'un canvi de circumstàncies reals, o la possibilitat del retorn d'un nen o nena amb la seva família. Els infants o joves que viuen sota la tutela de l'Administració pateixen sovint una situació de no-normalitat, que

afecta la seva escolarització, per exemple. Això es deriva d'un estudi realitzat per l'Institut de Qualitat de Vida de la Universitat de Girona —del qual Ferran Casas és un dels redactors. Això és el que realment ens ha de preocupar.

Angelina Martínez

Yo soy, en la actualidad, delegada de Salud y Bienestar Social en Albacete, del Gobierno de Castilla-La Mancha. Y éste es un tema que me preocupa mucho. En mi Comunidad y en mi provincia esto se protege mal. Si ahora trabajo en el Gobierno de Castilla-La Mancha, antes trabajé en la oficina de la defensora del pueblo y allí conocí la otra vertiente. Allí vi que en muchos casos esta situación se hace regular, en especial cuando los expedientes llegan al juzgado. Es una cadena muy larga, hay muchos intervinientes de todos los equipos, y los juzgados a veces son muy grandes y con mucho personal. El caso se complica cuando la comunidad es pequeña y el niño llega a un pueblo pequeño, en el cual es un desconocido y hay que inscribirlo en el Registro, ya que en los pueblos pequeños los registros son llevados a veces por personal no cualificado o que no da importancia al hecho. Y, por otro lado, creo que en estos casos hay algo que puede ser bueno, y es que cada vez más la adopción es una figura más natural. Antes la adopción se ocultaba, nadie contaba que había adoptado a un niño o una niña, casi parecía una falta personal, y hoy en día la adopción está socialmente aceptada; todo el mundo sabe que cuando una niña china llega, esta niña no es suya, y además la muestra con satisfacción y alegría. Con lo cual, si bien es cierto que la intimidad se vulnera, también es verdad que hoy esta vulneración tiene, creo yo, otras connotaciones. Así, pues, esta situación a la vez preocupa pero también provoca una contradicción.

Maria Eulàlia Palau

Per mi, en parlar del tema de drets, hi ha dues qüestions que connecten amb el que deia el professor Bonet. Per una banda, i ja que ens trobem davant d'un text de mínims, la importància de la prevenció, a més de la intervenció. Quant a la prevenció, crec que hauríem d'invocar els mitjans de comunicació a fi que ens ajudin a socialitzar. Crec que, de trobades com el present Seminari, n'hauria de sortir una crida als mitjans de comunicació i hauríem de trobar patrocinadors, si cal, que ens facilitessin falques en moments importants, en què es poguessin ensenyar formes de bon tracte a la infància i que ajudessin a adquirir una parentalitat adequada. D'altra banda, si és cert que en la formació universitària el tema dels drets de l'infant queda tan en darrer lloc, caldria veure si es podria incloure en cursos de postgrau.

Pel que fa a la protecció, em sembla important tenir en compte, en primer lloc, que a part dels 7.841 infants que, segons Xavier Soley, estan sota l'emparedat de la Generalitat, en tenim molts altres que encara no hi han arribat i que també estan en situació de desemparament. Els que estem treballant a peu de carrer en coneixem molts que abans d'accedir a la situació de protecció fa deu anys que estan desprotegits, ja sigui per males pràctiques, ja sigui per falta de denúncia, o per falta de comunicació. Tenim, doncs, molta infància desprotegida, i maltractada. A més, cal tenir també present el que el mateix Antoni Martínez Roig va definir com a *maltractament institucional*, que afecta molts infants etiquetats com «aquell que és de tal família...» o «germà de...». I, finalment, s'ha de recordar que no és tan sols l'Estat o la Generalitat els que han de protegir, sinó també la ciutadania.

Pilar Rivas

En la meua aportació com a laboralista diré que la Convenció conté diverses referències a drets relacionats amb la seguretat social i el treball. Però si mirem la implantació real de la Convenció en el nostre àmbit, gairebé mai no es té en compte el principi de l'interès superior de l'infant. Així, des del punt de vista de la seguretat social, sempre que parlem de prestacions, ho fem referint-nos a prestacions familiars. En realitat només es presta atenció a la discapacitat. No es considera l'interès superior de l'infant quan és aquest el que ha de rebre les prestacions, per exemple en cas de mort dels pares. Hi ha moltes situacions que la llei no preveu i al final són els jutges els que acaben establint una solució a aquesta forma de desprotecció.

Des del punt de vista del treball també hi ha mancances; no hi ha pràcticament cap regulació sobre el treball infantil. Fins i tot es passa per alt el treball adolescent: tan sols disposem de normes que afecten la capacitat civil. En qüestió de seguretat, de salut o del desenvolupament de l'infant tenim una norma de 1957. És descoratjador.

Hi ha, encara, el tema de la protecció dels pares per a la criança dels fills i el que anomenem «la conciliació de la vida familiar i laboral». Aquí també hauríem d'invocar l'interès superior de l'infant, però normalment es tracta d'un equilibri entre els drets de la dona, concretament la dona treballadora, i l'interès empresarial. Aquest és el punt de vista des del qual s'està regulant la qüestió. Dins d'aquest equilibri no entra l'interès superior de l'infant.

En definitiva, ens trobem en un àmbit en què podria haver-hi un desenvolupament molt més gran i una implantació i atenció més importants que els laboralistes no conferim.

Resiliencia y derechos del niño

STEFAN VANISTENDAEL

Secretari general adjunt i director del Departament de Recerca i Desenvolupament
del Bureau International Catholique de l'Enfance

Bon dia. Son probablemente las únicas palabras que puedo decir en catalán. Lo siento mucho; lo digo honestamente, pues yo soy de origen flamenco y comparto esta sensibilidad para todo lo que quiere decir defender un idioma, una cultura, cuando tienes vecinos muy importantes, que piensan que son muy importantes. El idioma, en el fondo, es mucho más que un modo de comunicación. Si fuera solamente un modo de comunicación, podríamos hablar todos el mismo idioma, ya sea el inglés, o el esperanto, cualquier cosa; pero un idioma es mucho más, es también una manera de ser humano. Además, es un poco distinto de un idioma a otro, y no se puede reducir a otro idioma. En trece años de trabajo internacional, hay una cosa que he aprendido, y es que, por lo menos a nivel internacional, nunca se aprenden bastantes idiomas. Y esta es la situación presente; también con el castellano, ya que el castellano es el último idioma que he aprendido más o menos bien, de modo que de cara al público puede resultar un poco humorístico.

El título de mi ponencia es «Resiliencia y derechos del niño», y lo que quiero explicitar aquí es esta «y» que hay entre la expresión «derechos del niño» y «resiliencia». Quizá sorprenda toda una ponencia sobre la palabra «y», pero esto es exactamente lo que quiero decir hoy: hablar no tanto de resiliencia o de los derechos del niño, sino de la articulación entre los dos, lo que quiere decir esta «y». Se han publicado muchos textos sobre la resiliencia «o» sobre los derechos del niño. Ahora se trata de su unión.

Me parecería normal que hubiera personas que acaso no tengan muy claro el concepto de *resiliencia humana*. La resiliencia física es otra cosa. Pero no hay una definición generalmente aceptada de resiliencia humana. Por mi parte, utilizo una descripción pragmática, sin pretensiones intelectuales, válida hoy (ya veremos si dentro de cinco años todavía lo es). Para mí, la *resiliencia* es esta capacidad de una persona, niño, o un adulto, o un grupo como la familia, para superar pro-

blemas muy graves y crecer a través de estos problemas. La idea de resiliencia procede de una observación que mucha gente puede hacer en la práctica, en la vida cotidiana, con nosotros mismos, con amigos, vecinos, familia, y hemos reparado también que está muy presente en las leyendas y las tradiciones de distintos pueblos. Es la percepción que hay caminos de vida que nos sorprenden en positivo, que las cosas funcionan mucho mejor de lo que podíamos imaginar.

Un ejemplo clásico en el mundo de la niñez es el diario de Ana Frank. Leyendo este diario es normal preguntarse: ¿cómo es posible que esta niña, en una situación horrible, pudiese desarrollarse tan bien? Para mí es muy claro que el diario de Ana Frank no es solamente un recurso para resistir y protegerse; constituye el proceso de crecimiento a través de estas dificultades. Ana Frank estudia, Ana Frank hace proyectos para el futuro. Pero es importante ser consciente que la resiliencia es siempre una capacidad variable, no está nunca fijada, nunca es absoluta, como lo muestra la vida misma de Ana Frank, que falleció en un campo de concentración; es un ejemplo de cómo la resiliencia se construye a veces de manera inconsciente, en una interacción con el entorno, hasta el final de la vida.

Y voy a construir mi ponencia sobre otros ejemplos de resiliencia. Pero antes de entrar realmente en esta ponencia, quiero evocar una palabra muy fuerte que yo he leído justo un día antes de llegar a Barcelona, en un periódico suizo. Era una entrevista muy interesante a Jean Zermatten, que algunos seguramente conocen, como Jordi Cots. Jean Zermatten es un juez de menores en Suiza, hoy jubilado como juez de menores, con una larga carrera y aún hoy, jubilado, muy comprometido con la Convención sobre los Derechos del Niño. Dice en esta entrevista: «En toda mi carrera de juez de menores, nunca me he encontrado con un niño o un joven que fuese realmente irrecuperable.» Me parece que es una palabra muy fuerte. Algún día espero hablar con él para saber lo que realmente entiende por ello. No dice que ha podido recuperar a todos los niños, esto es otra cosa; dice que nunca ha visto un niño o joven irrecuperable. Esta palabra es también muy importante en relación con el ejemplo que voy a presentar a continuación. E intentaré mostrar, si es posible, que no se trata de un caso aislado y que tiene un significado que va mucho más allá de este caso único.

El ejemplo es de Francia. Se trata de Tim Guénard, y es probable que algunas personas de la sala hayan oído hablar de él, o han leído su autobiografía, que se llama *Más fuerte que el odio*, y es muy interesante. Tim, a los dos años, fue abandonado por su madre de una manera muy cruel, puesto que lo ató al palo de un camino y la policía no lo encontró hasta muchas horas después. Más adelante vivió con su padre, un alcohólico, y un día, hacia los cinco años, precisamente el día de su cumpleaños, el padre, bajo el influjo del alcohol, le pegó tan fuertemente que lo llevó a las puertas de la muerte. Después de un largo coma, Tim despertó en un hospital, y tuvo que quedarse en él más de un año, ya que su cuerpo había

quedado totalmente destrozado. Tuvo que reaprender a andar. Fue una entrada en la vida realmente fracasante. Pero si establecemos un puente hasta hoy, resulta que Tim Guénard, cuarenta o cincuenta años después, es un esposo muy feliz, un padre muy feliz, un abuelo muy feliz, que se preocupa de jóvenes con grandes dificultades. ¿Cómo es posible pasar de A a B, de aquella situación inicial hasta esta situación de hoy? En palabras del mismo Tim Guénard, todo pasó por un camino lleno de encuentros positivos. Hubo también encuentros negativos, claro está; pero otros fueron positivos, quizá no tanto con profesionales sino más bien con otras personas como campesinos, o un sacerdote jubilado, y hasta con un *clochard* en París. También con publicistas y psicólogos. Pero el encuentro que aquí nos interesa se produjo en una situación de conflicto con la ley.

Tim Guénard se había convertido en un joven violento, había vivido en instituciones cerradas, había caído en la criminalidad. Pero tropezó con una mujer juez un poco particular, que sabía ir más allá del mínimo legal y que quiso dar a Tim una ocasión de reconstruir su vida a sus quince años. Quiso satisfacer su derecho a una formación. Cerca de la oficina de la juez se llevan a cabo unos trabajos de renovación de una antigua iglesia, y allí necesitan jóvenes que deseen seguir un aprendizaje. La juez piensa que esto sería ideal para Tim, ya que éste tiene talento para el dibujo y es un hombre fuerte. El mismo Tim se entusiasma con ello. La juez contacta con el jefe de la obra, pero éste le dice que Tim no tiene la edad para trabajar, que tiene que esperar a los dieciséis años; sería ilegal. La juez se desilusiona, aunque teóricamente existe el recurso de pedir una dispensa directamente al presidente de la República, a la sazón Georges Pompidou; aunque también es consciente, con su experiencia práctica, de que esto no funcionará, o que tardará mucho tiempo.

Es una juez con muy buena voluntad, competente y profesional, y toca los límites del sistema para poder satisfacer el derecho de Tim a la formación. Y en este momento preciso entra Tim con su resiliencia, su capacidad de superar problemas, también su creatividad, y, de un modo muy particular, con un gran sentido del humor que puede ser muy constructivo. Porque hay un humor extremadamente lógico, realista, como lo es casi siempre el humor de los niños pequeños. Tim dice a la juez: «Mire, señora, yo creo que tenemos que escribir esta carta para pedir esta dispensa de edad, porque el presidente de la República es mi padre.» La juez, sorprendida, piensa que se trata de un chiste de Tim Guénard, pero le sigue la corriente y le dice: «Mira, es una información sumamente interesante, pero no consta en tus papeles, así que no puedo utilizarla para defender tu caso.» Y Tim: «Usted no comprende, voy a explicarme: el presidente del país aquí es mi padre, yo he tenido una educación durante mucho tiempo en instituciones estatales, y son los educadores del estado los que me han dicho casi cada día que Francia es mi patria y también mi madre, y que mi padre es el presidente de la República. Yo

no he elegido esto, han sido los representantes del Estado los que siempre me lo han venido diciendo, y hoy yo reivindicó esta paternidad del presidente de la República.» Es totalmente lógico. Y la juez piensa que es una argumentación bastante humorística pero muy lógica, y le dice a Tim: «Lo vamos a intentar; escribamos por lo menos esta carta.» Algunas semanas después llega la dispensa de Georges Pompidou, y ello supone un cambio decisivo en la vida de Tim Guénard.

A me gusta utilizar este ejemplo, ya que me parece más claro que veinte minutos de teoría. Explica la articulación exacta entre resiliencia «y» los derechos de los niños. Ya sé que no se puede generalizar a todos los casos que existen, que no siempre se encuentra una juez así, pero me parece que tiene un significado que va mucho más allá del ejemplo mismo. Es evidente, en este caso, que la resiliencia y los derechos del niño se necesitan mutuamente; se necesitan, uno no puede funcionar bien sin el otro. ¿Por qué? A un nivel general, se puede decir que los derechos del niño existen, ya sea todavía como principios morales o en un sistema legal. Y, por otro lado, la resiliencia no es un marco normativo pero sí una dinámica de vida, y una dinámica de vida que funciona en circunstancias a veces muy difíciles. Y entonces es muy útil unirlos, articularlos, porque se necesitan mutuamente.

Y al decir que se necesitan y que se refuerzan recíprocamente, hay que tener en cuenta que hay tres variaciones en este tema de la necesidad mutua.

Una primera variación la podemos situar en una sociedad con un alto nivel de pobreza, con unos problemas tan graves que no entran en nuestros sistemas de trabajo social o legales, como en el ejemplo de Tim Guénard. Su problema es que no entra exactamente en el sistema jurídico, y entonces se necesita mucha creatividad. Se necesitan los derechos, ciertamente, pero también la resiliencia. La juez tuvo que apoyarse en la resiliencia de Tim. En definitiva, *la resiliencia y los derechos de los niños se refuerzan mutuamente*.

En una segunda variación, resiliencia y derechos de los niños se corrigen mutuamente. A veces hay el riesgo de una excesiva focalización en la Convención, en los aspectos jurídicos de la Convención. El riesgo radica en el posible olvido de que el niño tiene también otros derechos que no se pueden formular en términos jurídicos, y es la resiliencia la que nos recuerda que el niño tiene otras necesidades. Así, uno de los fundamentos de la resiliencia es que el niño —o el adulto— ha de sentirse aceptado por otra persona. Esto no se puede forzar con una ley. Pero, por otro lado, tampoco basta decir que hay algunos niños o jóvenes que pueden crecer a través de problemas gracias a su resiliencia. Los derechos, entonces, nos recuerdan que esto tampoco es suficiente, por cuanto hay necesidades que son derechos para todos los niños y no sólo para los mejores o los que tienen más resiliencia en su familia o en su entorno. De modo que *la resiliencia y los derechos de los niños se corrigen mutuamente*.

Y en una tercera variación, la resiliencia y los derechos de los niños se empujan mutuamente. En el caso de Tim Guénard y la juez se empujaron de un modo que siempre buscaron el respeto y la dignidad del niño, y, ¿por qué no?, su felicidad. Cada vez que damos un paso adelante, sabemos que podemos dar otro, hacia un horizonte que quizá no llegaremos a alcanzar. Pero para respetar la dignidad de los niños, o buscar su felicidad, siempre podemos dar un paso más. Por ello, *resiliencia y derechos de los niños se empujan mutuamente*. Y este dar un paso más es, para mí, una forma de trascendencia; no en un sentido metafísico, sino una trascendencia que puede interpretarse en un sentido religioso o laico, da igual.

Y así llego a la conclusión de mi pequeña presentación. Y quiero terminarla con otra expresión fantástica que he escuchado en una ocasión, en el contexto de la resiliencia, de un gran especialista alemán, Friedrich Loesel, de la Universidad de Erlangen-Nuremberg. Dijo que la resiliencia no es una técnica sino un cambio de mirada sobre la vida que nos inspira, y entonces lo que nos da la resiliencia, de una manera fundamental, es una *esperanza realista*. A veces, en nuestra sociedad, tan analítica, separamos estos dos conceptos, y es un error. En nuestras luchas, o en los compromisos profesionales, debemos unirlos, ya que la esperanza sin realismo puede devenir una ilusión muy peligrosa, y el realismo sin esperanza puede caer en el cinismo, un mal que sufrimos en Europa occidental. Realmente, debemos unir los dos conceptos. La articulación de resiliencia y derechos del niño ha de permitir acercarnos a esta esperanza realista. El Bureau International Catholique de l'Enfance publicará en breve un cuaderno de unas cincuenta páginas que desarrolla este tema con más precisión.

Debat

Jordi Cots

Deixeu-me dir que, en certa ocasió, vaig comentar a Stefan Vanistendael que un cas d'articulació entre resiliència i drets de l'infant potser el podríem trobar en l'actuació del Síndic de Greuges, en el sentit que la gent acut a la institució convençuda de la seva raó, amb el desig d'unir el seu problema amb els drets, però d'una manera diferent a com ho faria si acudís a un jutjat. A un jutjat s'hi pot anar per molts motius: per principi, per punt, perquè hom s'ho pot permetre, o per pura necessitat. En canvi, la manera d'anar al Síndic, que no pot emetre resolucions vinculants, és una altra cosa.

Xavier Bonal

Estic d'acord amb el que diu Jordi Cots. Jo sóc l'adjunt al Síndic per a la defensa dels drets dels infants, i alumne privilegiat de Jordi Cots, que va ser el primer. Hi estic d'acord perquè, a més, això em permet una reflexió i una pregunta a l'Stefan. És cert que existeix com una necessitat, gairebé de resiliència, en aquell que s'acosta al Síndic, i coincideix amb la incapacitat cada vegada més gran de desenvolupar-la de la gent que hi va. És a dir, la percepció que jo tinc de les situacions d'exclusió social, de problemes relacionats amb els drets dels infants, és que no es tracta tan sols del problema en si, de la queixa concreta contra l'Administració, sinó que som davant d'un desarmament emocional i de manca d'estructures de suport, que probablement eren més presents en una comunitat o en una família. Per això la idea de resiliència m'agrada molt com un element fins i tot educable. Vull dir que estem davant de formes d'aglomeració de drets, que no tan sols provoquen injustícia i sofriment, sinó l'extrema dificultat de gestió per part de la ciu-

tadania. I ens porta moltes vegades a nosaltres, al Síndic, a haver de desplegar un doble paper, encara que no en tinguem el mandat, que consisteix a anar més enllà d'intentar resoldre la queixa des d'un punt de vista administratiu, i acabem fent de consultor psicològic —que no en som, ni tenim l'obligació de fer-ne.

Per tant, de la mateixa manera que segurament és important que la Convenció entri en el sistema educatiu i a les universitats com a material formatiu, i que la formació sobre els drets dels infants sigui present en els mateixos infants, és igualment cert que tan necessari com això és una dimensió ciutadana, per a la resolució de conflictes, per exemple. Així, quan pensem en assignatures com l'educació per a la ciutadania, que ara ja forma part del currículum, aquesta doble vessant hi hauria de figurar. Jo he vist algunes experiències pedagògiques molt interessants, que aprofiten l'educació per a la ciutadania per introduir matèria pedagògica al voltant de conceptes de dret, i simultàniament provoquen que els infants hagin de resoldre situacions de conflicte de drets. Em refereixo a circumstàncies per a la resolució de les quals es requereix una certa solidaritat, o una actitud de respecte a l'altre, etc. I crec que aquesta és una via potent que s'ha d'emfasitzar, i ho reivindico especialment quan tot sovint estem enmig de debats sobre què correspon o no correspon a l'escola, o si l'escola s'excedeix quan va més enllà d'ensenyar estrictament el currículum. I jo considero que l'escola no s'excedeix, i que hi ha un terreny especialment important de la gestió de la vida quotidiana que no es pot negligir.

Martí Teixidó

Jo també començaré per presentar un cas, el d'una nena de nou anys provinent d'una institució de menors de València. S'incorpora a una escola, al cap del mes o mes i mig, i el director i el cap d'estudis se senten molestos perquè no han rebut cap informe sobre aquesta nena. És una nena difícil, molt inquieta, tot i que li reconeixen prou capacitats. Un dia, en un dels conflictes que provoca, planta cara a la mestra, se'n va corrent, salta la tanca de l'escola i tot el professorat li corre al darrere, però ningú corre tant com ella. La nena havia estat objecte d'un abandó difícil, filla d'un pare guineà al qual no va conèixer i d'una mare que no se sabia si havia mort, i així va passar a viure amb una àvia seva a Cerdanyola.

El director de l'escola i el cap d'estudis eren uns professionals molt compromesos, gent responsable, però no podien fer res fins que els arribés la informació sobre la nena. Jo penso que aquesta situació és preocupant, perquè vol dir que no s'observa directament aquest infant, no se l'ha intentat comprendre, i això ja difícilment entendre potser el concepte mateix de *resiliència*.

I vaig a una altra idea relacionada amb això. L'exemple anterior l'he improvisat, per bé que el recordava perfectament, i reflecteix l'obsessió que tenen els mestres per disposar d'informació. Un fals principi és que si no es disposa de tota la

informació d'un infant que té problemes, no es pot fer res. La realitat mostra que es produeix l'efecte Pigmalió, o efecte Rosenthal, generalment en perjudici de l'infant. I això quasi justifica la impotència d'un professor, que puc comprendre. O, com a inspector d'ensenyament, procuro introduir sempre el principi que no es pot parlar d'un alumne en una junta d'avaluació, en una reunió de cinc, set o vuit professors, si no es garanteix que algú en sigui el seu defensor. I això des d'un punt de vista pedagògic, no jurídic; algú que pugui dir coses positives com aquestes: «és un infant inquiet, però fort, mirem com podem recollir i potenciar aquells valors que s'han convertit en disrupció, perquè hi ha problemes afectius», etc. Jo intento sempre que els professors vegin que el que molesta, el que no s'encongeix, és que té capacitat de reaccionar. Aquesta pot ser una resposta activa, capaç, intel·ligent; de fet, resilient. El que hem de fer és ajudar aquest noi o noia a trobar el seu lloc, el seu encaix. I si els docents estan en l'espera d'aquesta informació escrita en lloc de mirar-lo als ulls, de veure com camina o es mou, què porta a les butxaques, quina música escolta, etc., d'aquesta manera perdem totes les possibilitats.

Per això jo penso que en el sistema escolar pròpiament dit, o a les institucions, entre els docents, no sols manca un bon coneixement dels drets dels infants en sentit positiu, és a dir, un coneixement de la Convenció (solen saber l'any de la seva aprovació), sinó també un coneixement del concepte de *resiliència*. Jo mateix he provat d'escampar-lo, de difondre'l, però no acaba d'entrar, no tan sols com a concepte, sinó com a praxi, que és el que intentava explicar.

Rosa Bada

Quan se'm va proposar de participar en aquest Seminari, vaig pensar que es tractava d'una bona ocasió per sentir experts en infància. Jo no sóc experta en drets de l'infant, ni en drets humans, malgrat ser la directora del Departament de Drets Civils de l'Ajuntament de Barcelona. Volia fer una pregunta, dirigida, de fet, a tots els participants. Estem parlant d'un repte educatiu en temes de drets humans, i estem centrant la qüestió en els drets dels infants, i més concretament encara en l'escola. Nosaltres, com a ciutat, tenim vocació de ciutat educadora, i jo crec que com a administracions públiques tenim també una obligació en aquests temes. Definim la nostra ciutat com a compromesa amb els drets humans i amb els drets de la infància. Aleshores, la meua pregunta, és: què pot fer una ciutat?, què pot fer una administració local? Més que intervenir en el debat, voldria fer una interpellació.

Jesús Vilar

Ni que sigui d'una manera indirecta, aquesta reflexió podria respondre la interpellació de Rosa Bada. Les persones que es dediquen a l'educació, parlen

molt del principi d'educabilitat, que és la confiança en la possibilitat que una altra persona tiri endavant. Ara bé, aquest principi literalment s'ensorra si individualment cadascuna de les persones que estan al voltant d'aquella persona no reflexionen sobre quina és la seva aportació, perquè aleshores el que es produeix és un efecte de centrifugació. És a dir, jo confio en el potencial d'aquest infant però traspasso la responsabilitat al psicòleg, i el psicòleg, al seu torn, tot i confiar en el potencial d'aquest noi o noia, la traspassa a un altre. Tothom centrifuga, i un per l'altre ningú se n'encarrega. L'exposició de Stefan Vanistendael em porta, a mi, al terreny del compromís moral, a la qüestió de les obligacions i de la deontologia professional. Estem parlant de superar les experiències tècniques, d'entrar en el camp de les obligacions morals, que és on tenim l'alegalitat. Més que no ser censurat com a mal professional, estem davant d'una qüestió de voluntat personal d'implicació. Penso que tots aquests elements s'haurien d'aplicar a tots els cercles que, d'alguna manera, es refereixen als drets de la infància, als infants, a la família, a l'escola, al veí, l'Administració, l'Ajuntament, la ciutat. En qualsevol cas, som els diferents actors que podem fer alguna cosa. Cal superar la potencialitat i crear situacions reals, concretes, de vivència quotidiana dels drets. El que a mi em preocupa són les vivències reals, diàries, de tots ells, no tan sols en situacions de risc, o de vulnerabilitat. Em preocupen tots els altres infants anònims, ja que, per desgràcia, els infants més vulnerables al final ja acaben sortint.

Maria Eulàlia Palau

La pregunta de Rosa Bada és bastant directa. I penso que els ajuntaments, en aquest cas el de Barcelona, tenen uns serveis educatius de carrer, de ciutadania, que potser costen de fer servir. Tenim, per exemple, la Policia Municipal, que de vegades apareix més en el seu paper sancionador, i l'agent de proximitat. Quan aquest agent de proximitat ha de defensar un infant, li hauria de dir: «Escolta, si tu vas en bicicleta per un lloc que no toca, pots fer caure algú.» Una altra cosa són els espais per a joves i adolescents, espais de local tancat, espais on puguin fer coses, perquè, si no, només els queden les «litrones». Crec que l'existència d'aquests espais, que són espais que permeten la creativitat, és una de les peces clau per afavorir la resiliència. I, després que s'hagin utilitzat, no s'hi ha d'enviar una patrulla a escombrar, sinó que hi hauríem d'enviar alguns tècnics d'integració social, o com en vulguem dir, a recordar-los que després de passar-s'ho bé també arriba l'hora de recollir. I així conciliariem la ciutat per a tothom, els espais de participació i la responsabilitat de tornar-ho a deixar tot com cal. Ja sé que tot això és molt fàcil de dir, però és la creativitat del poder i, a partir d'aquí, fem el que puguem.

Angelina Martínez

Yo quiero dar las gracias a Stefan Vanistendael por hablar de nuevo de la esperanza realista. Hacía tiempo que no lo oía. Yo veo la resiliencia, la entiendo y la vivo desde el sistema público de servicios sociales. He tenido la oportunidad de conocer a muchos resilientes y creo que hay dos o tres rasgos que se tienen que dar para que se produzca. El primero de ellos es quizás la creencia, la creencia íntima e interna de que las personas, en este caso los niños, tienen posibilidades de cambio y de crecimiento; todos. El segundo sería no limitar las oportunidades que cada persona requiere, ya que cada persona necesita un cierto número de posibilidades y cada una de ellas de una clase diferente, y a menudo las administraciones limitamos las oportunidades: limitamos los tiempos de consulta, limitamos las horas de determinadas actividades. Y en esta limitación puede haber un corte para que las personas puedan crecer, simplemente porque nosotros nos hemos cansado de seguir con ellos. Finalmente, me parece importante recordar que las personas clave en los resilientes no siempre son los profesionales; es más, algunas veces la gente crece, se desarrolla y sobrevive a pesar de los profesionales. Nuestro papel no es siempre tan importante en la vida de nadie; y, en todo caso, somos una ayuda, pero no los protagonistas.

Ferran Casas

Jo vull referir-me a Stefan Vanistendael. No sé si estarà d'acord amb mi amb la idea que, a més d'una resiliència individual, hem de pensar també en la infància en general i en la seva resiliència com a col·lectiu social, com a categoria o grup social, com a generació, com ho vulgui dir cadascú des de la seva disciplina. I em sembla que el repte de pensar en una resiliència col·lectiva té un interès no sols teòric, sinó que pot enllaçar amb la pregunta que ha fet Rosa Bada, en el sentit de demanar-nos si és una adversitat que la infància senti que no és ningú, col·lectivament, en una determinada societat. No sé si la paraula *adversitat* és la que ha fet servir l'Stefan per definir la resiliència. Però la idea és que, a vegades, per exemple, és frustrant que col·lectivament no siguis ningú a l'escola, malgrat que hi hagi un consell de participació. Però quan assisteixes a alguna de les seves sessions t'adverteixen que no diguis rucades, o que determinada qüestió no és important, que l'important és el problema d'aquell mestre. Penso que, a vegades, frustrem els més joves col·lectivament, els diem que no són tan importants, que s'esperin, que ja creixeran, i que ja seran importants algun dia. I crec que col·lectivament hi ha possibilitats d'afrontar i superar aquestes adversitats. Hi ha joves que ho estan fent a Internet. No sé si us heu fixat en l'edat d'alguns pirates informàtics, però fa pensar.

També s'ha dit que no donem la paraula als joves, i ells es dediquen a fer grafitis a les parets. Sabem prou que aquí hi ha un joc de poder: «Si no em dones un espai, jo me'l prendré en un altre lloc que potser no t'agradarà.» Aquesta resiliència col·lectiva ha de tenir uns altres actors socials que prenguin iniciatives. En el cas de l'Stefan era una jutgessa, però en la nostra societat pot ser la societat civil, pot ser l'ajuntament, o una ONG, o qualsevol altra instància. Abans he donat dues respostes que em semblen més aviat teòriques i abstractes. He dit que hem de generar espais en la vida familiar, a l'escola, a la vida ciutadana, en els espais administratius i procediments judicials, a fi que es pugui practicar la responsabilitat. Hem de generar espais perquè els infants i adolescents i els joves tinguin protagonisme, tinguin possibilitat d'experimentar una participació responsable. Això era una resposta, que voldria concretar, perquè tot resulta molt genèric.

També he alludit a la necessitat de canviar actituds lògiques, adultes, assumides històricament, que segurament ens hem de qüestionar. No és raonable que ens anem preguntant sempre el mateix: repensem-nos la lògica, repensem-nos la posició del conjunt dels adults en relació amb el conjunt dels més joves. Probablement és que hem de canviar les relacions amb la generació més jove, l'hem de pensar d'una altra manera. I aquí vull referir-me als resultats d'un estudi que ens van encarregar a l'equip de recerca del qual formo part, sobre programes de participació infantil, accessibles a webs. La idea és que la participació social és alguna cosa que es pot analitzar amb accions participatives concretes protagonitzades per infants. Es van buidar uns cent seixanta webs. I ens vam qüestionar si, a part de l'etern debat dels nivells de participació, de les escales de Hart o de tants altres autors, no ens podíem demanar, a més, què fan els infants quan —segons els adults— estan participant en programes dits *de participació*. I d'aquesta manera va sorgir una llista d'entre vuitanta i cent activitats que poden realitzar els infants, protagonitzades per ells. I van de coses tan senzilles com escriure una carta a algú explicant com estan els infants del barri, o que els adults d'aquest barri deixen fer el que els seus gossos vulguin en els seus espais de joc, fins a moltíssimes altres coses. Totes poden generar una iniciativa per promoure o donar suport a una iniciativa seva en la qual puguin sentir-se protagonistes, i que finalment això es pugui aprofitar com a experiència de participació responsable a les nostres ciutats. Tenim una llista, òbviament inacabada, que es pot allargar, i que tots podem contribuir a ampliar amb una mica de creativitat; és, simplement, una primera llista. Estic a disposició de proporcionar-la a qui pugui interessar i a facilitar-ne l'obtenció, ja que està en format PDF, i s'ha de buscar al web de l'Observatori de la Infància de l'Estat espanyol, al lloc on diu «Informes tècnics».

Martí Teixidó

Voldria fer dues propostes, que ja havia considerat prèviament, amb la confiança que encaixin en el debat. La primera és quasi inevitable: la necessitat d'un pacte social per la infància. Potser l'expressió s'ha gastat aquests darrers anys, perquè ja s'han fet molts pactes i la idea pot quedar una mica desvirtuada. Però quan vaig llegir el *Nuevo pacto educativo*, de Juan Carlos Tedesco, vaig pensar que hauríem d'establir un pacte així, i donar-li una amplitud més gran. Haurien de quedar compromeses les institucions escolars, les famílies i els mitjans de comunicació, de manera pública. Els mitjans de comunicació tenen una incidència continuada, i de fet constitueixen la socialització primària i les bases sobre les quals construïm l'educació i l'ensenyament. Els patrons de conducta provenen de la família i del que apareix a la pantalla de la televisió. Quan les famílies pesen menys en els patrons de conducta, la televisió entra amb més força. És per aquí que hem d'aconseguir aquest pacte social per la infància. S'hi han de responsabilitzar les institucions representatives d'aquests tres àmbits: educació, comunicació i cultura, que en realitat són una mateixa cosa, tres funcions socials especialitzades. Si nosaltres no fem aquest pacte, tan necessari, ens el faran els mitjans de comunicació. Ho veiem en el període que porta cap al Nadal i Reis. Juguen amb el món afectiu dels infants. Aquests són els consumidors, encara que el poder adquisitiu el tenen els pares. Tot està molt ben calculat. Aquest *target group* dels infants està ben estudiat pels mitjans de comunicació.

I ara entro en la segona proposta que volia fer, la dels rituals socials, que connectaria amb el que ja s'ha dit abans sobre l'evolució de l'infant i el reconeixement del dret jurídic, que no sempre van en paral·lel. Hem perdut el reconeixement social que es feia a través dels rituals de pas, de creixement, de festes. Potser es feia en un entorn religiós, era la nostra cultura, com a tants llocs. Avui s'hauria de fer d'una altra manera, perquè han quedat una mica desarticulats. Però no podem perdre elements de la saviesa que aportava la cultura tradicional. La societat de consum està massa interessada a donar aquests rituals, els utilitza. Cal, doncs, una intervenció amb criteris d'educació seguint els principis de la Convenció sobre els Drets de l'Infant. Podem orientar uns rituals socials de pas prou oberts com perquè puguin ser adoptats sense perjudici de particularitats familiars, ètniques, de creences, o de sentit de vida. Els rituals poden comunicar amb simbolisme determinats valors i patrons de conducta que garanteixin la identitat personal, la cohesió social sense un excés de verbalització. Entre els rituals socials instrumentalitzats per la societat de masses i de consum hi ha determinades celebracions de festes tradicionals que caldria orientar des del pacte social per la infància.

Potser sí que la castanyada, per exemple, quedava una mica rural. Ara arriba el Halloween, i no passa res; particularment no en farà cap problema. No obstant

això, el que em preocupa d'aquest ritual social és com pot influir en la comprensió de la vida i de la mort, la celebració de la mort dels avantpassats. Cal una pedagogia de la mort. Però quan s'amaga a un nen de nou anys la mort de l'avi, aquí es comet un error. La dimensió familiar de recordar els avantpassats es perd. I qui diu això, ho pot dir del Nadal. Per mi, el Nadal és com un test tradicional d'intel·ligència: ens dirà si l'infant és prou despert per endevinar la veritat. Per aquestes festes cada infant hauria de superar les dificultats per entendre que eren els pares els que posaven les joguines al tió o al balcó: abans els pares li volien dir que eren ells els que ho havien comprat, i ara la societat de consum ho anticipa. Així es trenquen aquests processos que són de superació d'una etapa. Els infants ho haurien de viure com una superació, com un triomf, per després poder-se sentir solidaris de la societat adulta.

Tot això no està regulat, i no s'hi pot obligar; tan sols suggerir. Pensem que es pot ritualitzar el pas dels sis anys a la segona infància, al sincretisme i l'entrada a l'educació primària. I el pas dels dotze anys a la tercera infància o adolescència amb l'agrupació amb els iguals. Potser es fa en família. El que es tendeix a celebrar és el pas a l'edat adulta jove, els divuit anys, que es pot centrar en el compromís de contribuir a la vida social amb accions com l'aprenentatge servei o el voluntariat. Tots aquests rituals s'han d'expressar amb la festa compartida. Qui sap si així evitaríem part d'aquests altres rituals derivats de l'avorriment agressiu que provoquen les borratxeres intencionades de cap de setmana.

Conclusions i propostes

S'ha considerat més oportú consignar les conclusions i propostes del Seminari després de la transcripció de les ponències i del debat, ja que en dimanen. Les intervencions que s'hi van fer no podien esgotar el tema. Per això, aquest capítol, responsabilitat del coordinador, és un dels possibles. Qualsevol dels participants, fins i tot qualsevol lector, podria treure'n les seves particulars conseqüències. Aquí s'enumeren en una successió que va del més general al més concret.

Certament, abans de tot, ens manca un coneixement més profund del text de la Convenció, amb les seves limitacions i amb les febleses que revelen sovint els textos internacionals. Cal anar més enllà d'un tractat que va ser fruit d'un consens entre perspectives diverses i que en alguns aspectes té un valor programàtic.

- Cal convenir que els drets de l'infant ja formen part de la constel·lació dels drets humans.
- Es necessitaria un fòrum on fer conèixer els drets de l'infant: els mitjans de comunicació hi haurien de contribuir.
- El reconeixement social dels drets dels infants ha d'anar unit al reconeixement de la seva capacitat progressiva com a subjectes de drets.
- S'ha d'avançar més en l'exercici dels drets de participació. Per a això s'haurien de crear situacions reals, concretes, de vivència quotidiana dels drets, i evitar d'aquesta manera una participació poc autèntica, postissa.
- La resiliència ens recorda que l'infant té altres necessitats, a més dels drets previstos a la Convenció.
- Hem de crear espais per a infants i joves, que permetin la seva creativitat, la qual cosa és una peça clau per afavorir, i fins educar, la resiliència.
- La multidisciplinarietat és indispensable en tota acció d'atenció a la infància.

- S'hauria de potenciar un pacte social per la infància, entre les institucions escolars, les famílies i els mitjans de comunicació.
- La normativa d'infància s'hauria de replantejar sobre la base del respecte de l'infant i d'una veritable aplicació del principi de la seva participació. Aquesta visió s'ha de fonamentar en el dret de la persona i de la família.
- L'aplicació de la Convenció entre nosaltres comporta el coneixement de les aportacions d'altres antropologies, si volem atendre tot infant que estigui sota la nostra responsabilitat.
- Caldria reunir en una compilació, traduïts al català, els textos internacionals i europeus relatius als drets humans dels infants.
- S'haurien de divulgar, també traduïdes al català, les observacions generals que ha emès fins ara el Comitè dels Drets de l'Infant i les que publiqui en endavant, ja que són la font més fiable d'interpretació de les disposicions i principis de la Convenció.
- S'han de concretar, a partir de la legislació positiva vigent, quins actes pot realitzar l'infant, a cada edat, amb plena validesa jurídica.
- Al Consell de l'Audiovisual de Catalunya (CAC) hi hauria d'haver una persona especialitzada que fes el seguiment de totes les qüestions d'infància.
- En el currículum formatiu de tots els educadors i professionals de la infància s'hauria d'incloure no sols el coneixement dels drets de l'infant, sinó també el concepte de *resiliència humana* i de *resiliència dels infants*.
- S'ha de resoldre la qüestió de l'ensenyament dels drets dels infants a la universitat, més enllà de tota discussió relativa a quina disciplina se n'hauria de fer càrrec, i més enllà, també, de les limitacions que els principis de Bolonya puguin imposar. S'ha de pensar si se'n fa objecte d'una assignatura optativa de grau, d'un curs de postgrau, o que voluntàriament s'introdueixi dins d'una matèria que ho faciliti.
- Per facilitar el compliment del principi d'audiència de l'infant, calen instruments que determinin el grau de discerniment dels infants i una preparació adequada de tots els professionals de la justícia.
- Caldrien, així mateix, unes claus, unes directrius legals establertes, que minimitzessin els nivells d'ambigüitat que hi ha en la fixació del concepte de *interès superior de l'infant*.
- La prevenció s'hauria d'ocupar d'aquells infants que, tot i no haver entrat en el sistema institucional de protecció, es troben en una situació real de desemparament o de semiabandó.

Participants en el Seminari*

BADA, Joan	Professor d'història moderna de la Universitat de Barcelona
BADA, Rosa	Directora de Drets Civils de l'Ajuntament de Barcelona
BONAL, Xavier	Adjunt al Síndic de Greuges per a la defensa dels drets dels infants
BONET, Jordi	Catedràtic de dret internacional públic de la Universitat de Barcelona
CASAS, Ferran	Catedràtic de psicologia social de la Universitat de Girona
COTS, Jordi	Membre de l'IEC i exadjunt al Síndic de Greuges per a la defensa dels drets dels infants
GONZÁLEZ-AGÀPITO, Josep	President de la Secció de Filosofia i Ciències Socials de l'IEC
MARQUÈS, Salomó	President de la Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana de l'IEC
MARTÍNEZ, Angelina	Delegada provincial de Salud y Bienestar Social de d'Albacete
MARTÍNEZ ROIG, Antoni	Director de <i>Pediatría Catalana</i> , publicació de la Societat Catalana de Pediatria
PALAU, Maria Eulàlia	Presidenta de l'Associació Catalana per la Infància Maltractada (ACIM)
RAVETLLAT, Isaac	Professor de dret civil de la Universitat de Barcelona

* Excusaren la seva assistència, després d'haver-ne anunciat la participació, Roser Bach, Pascual Ortuño i Francesc Vega Sala.

RIVAS, Pilar	Professora de dret del treball i de la seguretat social de la Universitat de Barcelona
SANTOLARIA, Fèlix	Professor de teoria i història de l'educació de la Universitat de Barcelona
SOLEY, Xavier	Director general d'Atenció a la Infància i l'Adolescència
TEIXIDÓ, Martí	President de la Societat Catalana de Pedagogia de l'IEC
TRUÑO, Marta	Assessora tècnica de la Tinència d'Alcaldia d'Acció Social i Ciutadania
VANISTENDAEL, Stefan	Director del Departament de Recerca i Desenvolupament del BICE, Bureau International Catholique de l'Enfance
VILAR, Jesús	Cap d'Àrea d'Educació Social de la Fundació Pere Tarrés
VILLAGRASA, Carlos	Professor de dret civil de la Universitat de Barcelona
VIÑAS, Dolors	Magistrada de la secció 18a de l'Audiència Provincial de Barcelona

TREBALLS DE LA SECCIÓ DE FILOSOFIA I CIÈNCIES SOCIALS

Títols publicats

- 1 Albert PÉREZ, *Les cooperatives a Catalunya* (1972)
- 2 Agustí ALTISENT, *Les granges de Poblet al segle xv: Assaig d'història agrària d'unes granges cistercenques catalanes* (1972)
- 3 Enric JARDÍ, *Les doctrines jurídiques, polítiques i socials d'Enric Prat de la Riba* (1974)
- 4 M. Encarna ROCA, *Natura i contingut de la llegítima en el dret civil català* (1975)
- 5 Lluís RECOLONS, *La població de Catalunya: Distribució territorial i evolució demogràfica 1900-1970* (1976)
- 6 Arcadi GARCIA i M. Teresa FERRER, *Assegurances i canvis marítims medievals a Barcelona*, vol. I (1983)
- 7 Arcadi GARCIA i M. Teresa FERRER, *Assegurances i canvis marítims medievals a Barcelona*, vol. II (1983)
- 8 Antoni CASTELLS i Martí PARELLADA, *Els fluxos econòmics de Catalunya amb la resta d'Espanya i la resta del món: La balança de pagaments de Catalunya 1975* (1983)
- 9 Lluís M. de PUIG, *Tomàs Puig: Catalanisme i afrancesament* (1985)
- 10 Lluís ROURERA, *Escris i polèmiques del lul·lista Salvador Bové (1869-1915)* (1986)
- 11 Josep GIFREU (dir.), *Comunicació, llengua i cultura a Catalunya: Horitzó 1990: Prospectiva sobre la transformació del sistema de comunicació a Catalunya i la seva incidència en la llengua i la cultura* (1986)
- 12 Carlota SOLÉ, *Catalunya: societat receptora d'immigrants: Anàlisi comparativa de dues enquestes 1978 i 1983* (1988)
- 13 Josep GIFREU (dir.), *La comunicació per cable a Catalunya: Perspectives i propostes per a una política del cable favorable a la llengua i a la cultura catalanes* (1988)
- 14 Lluís GARCIA i SEVILLA i Adriana GARAU, *Vocabulari de la psicologia del condicionament i de l'aprenentatge, amb indicació de la freqüència d'ús dels mots i de llurs equivalències en anglès* (1991)
- 15 Francesc BOSCH, Javier Díaz i Miquel SANTESMASES, *La transició de l'educació al mercat del treball: L'opinió dels joves de Catalunya* (1991)
- 16 Jordi BERRIO i Enric SAPERAS, *Els intel·lectuals, avui* (1993)
- 17 Jaume MENSA, *Arnau de Vilanova, espiritual: Guia bibliogràfica* (1994)
- 18 Josep PERARNAU (cur.), *Actes de la I Trobada Internacional d'Estudis sobre Arnau de Vilanova*, vol. 1 (1995)
- 19 Josep PERARNAU (cur.), *Actes de la I Trobada Internacional d'Estudis sobre Arnau de Vilanova*, vol. 2 (1995)
- 20 Jordi GIRÓ, *El pensament polític de Carles Cardó i de Jacques Maritain* (1995)
- 21 Josep GONZÁLEZ-AGÀPITO i Salomó MARQUÈS, *La repressió del professorat a Catalunya sota el franquisme (1939-1943): Segons les dades del Ministeri d'Educació Nacional* (1996)
- 22 *Comunicacions dels membres de la Secció de Filosofia i Ciències Socials* (1997)
- 23 Jaume de PUIG, *La filosofia de Ramon Sibiuda* (1997)
- 24 Alexandre CASADEMUNT, *L'interès empresarial de les polítiques ambientals: La gestió dels residus sòlids urbans* (1998)
- 25 Misericòrdia ANGLÈS, *El pensament de F. Xavier Llorens i Barba i la filosofia escocesa* (1998)

- 26 Carles LLINÀS, *Ars angelica: La gnoseologia de Ramon Llull* (2000)
- 27 Octavi FULLAT, *Els valors d'Occident* (2001)
- 28 Carlota SOLÉ i Amado ALARCÓN, *Llengua i economia a Catalunya: Anàlisi del procés de negociació de la Llei 1/1998, del 7 de gener, de política lingüística per mitjà de la teoria de conjunts borrosos* (2001)
- 29 Josep GONZÁLEZ-AGÀPITO, *Aportació per a una bibliografia pedagògica catalana del segle XIX* (2004)
- 30 Josep PERARNAU (cur.), *Actes de la «II Trobada Internacional d'Estudis sobre Arnau de Vilanova»* (2005)
- 31 Josep M. FUSTÉ, *L'acomiadament col·lectiu: Règim jurídic i drets de participació* (2005)
- 32 Carlota SOLÉ, Amado ALARCÓN, Lluís GARZÓN i Albert TERRONES, *Llengua, empresa i integració econòmica: L'intercanvi econòmic com a font de canvi lingüístic* (2005)
- 33 Antoni J. COLOM, Immaculada PASTOR, M. Carmen FERNÁNDEZ i Joan C. RINCÓN, *Materials per a una pedagogia patrimonial a les Illes Balears* (2005)
- 34 Carles SINGLA, 'Mirador' (1929-1937): *Un model de periòdic al servei d'una idea de país* (2006)
- 35 Miquel SIGUAN i Montserrat KIRCHNER, *Georges Dwelshauvers i els començaments de la psicologia experimental a Catalunya* (2006)
- 36 Jordi PIGEM, *El pensament de Raimon Panikkar* (2007)
- 37 Antoni J. COLOM i Joan C. RINCÓN, *Narrativitat, ciència i educació* (2007)
- 38 Joan ORDI, *L'imperatiu del silenci: Sentit del 'Tractatus' de Wittgenstein a la llum de la tesi setena* (2008)
- 39 Juli PALOU, *L'ensenyament i l'aprenentatge del català com a primera llengua a l'escola: Creences i actuacions dels mestres amb relació a les activitats de llengua oral a l'etapa primària* (2008)
- 40 Carlota SOLÉ (dir.), *Capitals lingüístics i empreses: Racionalitat de l'extensió social de l'ús del català davant dels nous reptes d'organització social* (2008)
- 41 *Catalunya: origen, ciutadania i identitat: Actes de la jornada científica celebrada el 13 de desembre de 2006* (2009)
- 42 *Migracions i societat: Cicle de comunicacions de la Secció de Filosofia i Ciències Socials* (2011)
- 43 *La realització dels drets dels infants, avui: Seminari commemoratiu del vintè aniversari de la Convenció sobre els Drets de l'Infant de les Nacions Unides* (2011)

Barcelona, 2011

vintè aniversari
La realització d
del vintè an
Unides La
commemoratiu